

KALNELIŲ ARCHEOLOGINIAI PAMINKLAI

BIRUTĖ SALATKIENĖ

Kalnėlių archeologiniai paminklai buvo smėlio kalvoje į pietus nuo Kužių miestelio, Šiaulių r., tarp Šiaulių–Klaipėdos plento ir geležinkelio (pav. 1). Nuo geležinkelio sankasos iki kalvos – 50 m, o nuo plento – 300 m. Tarp kalvos ir plento lygiagrečiai su keliu išsidėstę Kalnėlių kaimo sodybos. Pro jas iš Amalių kaimo, esančio į pietus nuo geležinkelio, link Kužių miestelio, esančio šiaurinėje kelio iš Šiaulių į Klaipėdą pusėje, numintas takas kalvos šiaurytiniu pakraščiu. Kaimo šiaurės vakarų pakraštyje buvo įsikūrusi Šiaulių Tarpkolūkinė statybos organizacija (TSO). Pietrytiniu Kalnėlių kaimo pakraščiu eina Kužių–Gilaičių kelias.

Kalva beveik visai sunaikinta imant smėlį. Šiaurės vakarų pusėje iškasto karjero plotas maždaug 10 kartų didesnis už išlikusią kalvos dalį – 500 m² pietinio šlaito.

Prieš tyrinėjimus išlikusi kalvos dalis buvo apaugusi nedideliais alksniais, krūmais, viksvomis. Kalvos paviršius labai nelygus, duobėtas. Pirmojo pasaulinio karo metais čia buvo iškasti apkasai, likę ir artilerijos sviedinių išmuštos duobės. Kalvoje būta senų kaimo kapinaičių. Iš jų likę tik keletas kryžių, vienas su 1915 m. data, keletas antkapių, nuvirtęs medinis kryžius. Kadaisė kapinaitės buvę aptvertos tvora; keli betoniniai stulpeliai iki tyrinėjimų pradžios buvo dar išlikę. 1933 m. kapinaitėse buvęs pastatytas medinis kryžius 1863 m. sukilėliams pagerbti. Pasak vietinių žmonių, kapinaitėse esą palaidoti ir du Pirmojo pasaulinio karo metu žuvę kareiviai.

TYRINĖJIMŲ ISTORIJA

Apie Kalnėlių archeologinius paminklus nieko nebuvo žinoma iki 1982 m. rudens. Vietiniai žmonės pasakoja girdėję, kad kasant duobes kapinaitėse buvę randama žmonių kaulų ir metalinių daiktų, tačiau šios žinios paminklo saugininkų nepasiekė.

1982 m. Šiaulių TSO ir Šiaulių specializuota kilnojamoji mechanizuota kolona tiesė šiluminę trasą ir naują

kelį. Kelio trasoje atsidūrė ir kaimo kapinaitės. Kultūros ministerijos paminklo saugininkai leido kapinaites nukasti. Šiuos darbus turėjo stebėti Šiaulių rajono paminklų apsaugos inspektorė L. Medeckienė ir „Aušros“ muziejaus darbuotojai V. Vaitiekūnas ir A. Zaukas. 1982 m. lapkričio mėn., imant pirmąjį sluoksnį buldozeriu, buvo rasta žalvarinė kūginė antkaklė ir dvi žalvarinės juostinės apyrankės, keletas žmogaus kaulų nuolaužų. Žemės darbai buvo sustabdyti ir skubiai atlikti archeologiniai kasinėjimai. 1982 m. kasinėti pradėta lapkričio 29 d., baigta gruodžio 10 d. Tais metais ištirta šiaurinė ir šiaur rytinė kalvelės dalis. Gruodžio mėn. ji buvo nukasta ir nutiestas kelias į TSO. Likusi kalvelės pietinė ir pietvakarinė dalis kasinėta 1983 m. birželio 3–13 d. Po to nukastas ir kalvelės likutis. Šiuo metu toje vietoje nėra jokios buvusių kapinaičių ir archeologinių paminklų žymės.

Kalnėlių archeologiniai paminklai buvo labai suardyti vėlesnių kapų, apkasų, duobių. Visame tyrinėtame plote aptikti sulūžę ir sunykę žmonių kaulai ir jų trupiniai. Kalvelės viduryje rasta duobelė, kurioje palaidoti mažiausiai 9 žmonių kaulai; dalis jų pažaliavę nuo žalvario.

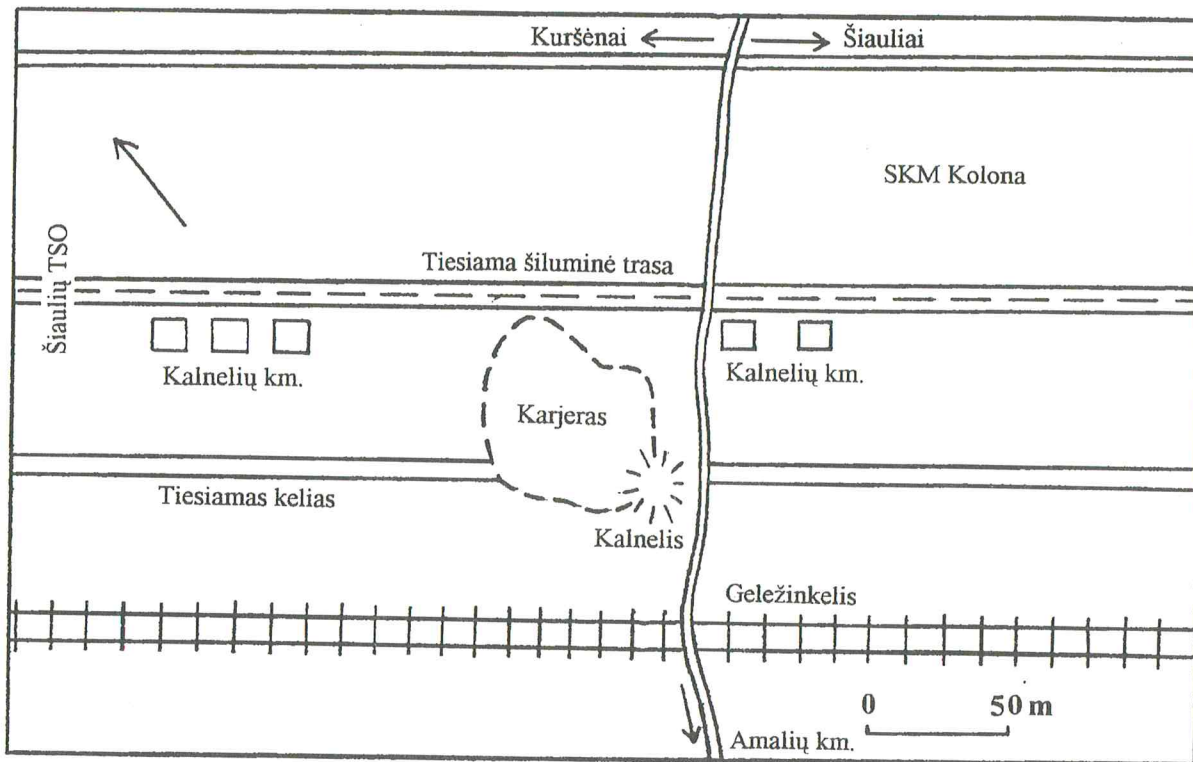
Iš viso buvo ištirtas 241 m² plotas. Jame rasta 18 kapų, visi jie griautiniai, 7 akmenų vainikai, už kapus ir akmenų vainikus senesnis kultūrinis sluoksnis, 10 židinių ir 7 stulpvietės.

Reikia konstatuoti, kad Kalnėliuose būta laidojimo paminklo, įrengto už jį ankstesnės gyvenvietės vietoje.

Apie Kalnėlių archeologinius tyrinėjimus buvo paskelbti tik pirminiai duomenys (Salatkienė, 1983; 1984).

KAPINYNAS

Anksčiau skelbtoje Kalnėlių archeologinių tyrinėjimų medžiagoje (Salatkienė, 1983; 1984) šis paminklas buvo pavadintas pilkapiais, nors ir tada būta abejonių. Dėl didelio paminklo suardymo sunku daryti tikslesnes išvadas, tačiau gali būti, kad Kalnėliuose aptiktas plokštinis kapinynas su akmenų vainikais.

1 p a v . Situacijos planas. Piešė I. Keršulytė

KAPŲ APRASŪMAI

Suardytas kapas 1

Jo vieta ir griaučių padėtis buvo apytikriai nustatyta pagal radusiųjų pasakojimą. Kapas rastas 30 cm gylyje, mirusysis paguldytas ant nugaros, galva į šiaurę.

Įkapės: žalvarinė kūginė antkaklė, dvi žalvarinės juostinės apyrankės pusapvalio pjūvio lankeliu.

Suardytas kapas 2

45 cm gylyje, neišryškėjus kapo duobės kontūrai, rudame maišytame smėlyje su angliukais pasirodė kaulų nuotrupos. Visi kaulai sulaužyti, sunykę, išjudinti iš savo vietų. Kaukolės likę tik fragmentai. Laidojimo kryptis apytikriai 330°.

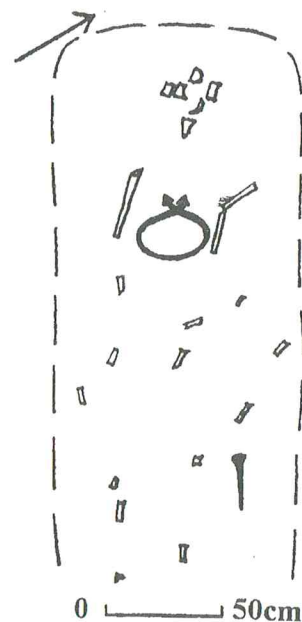
Įkapės: 45° kampu į žemės paviršių netoli kaukolės nuotrupų gulėjo kūginė antkaklė kūgeliais į viršų, kiek pasukta į dešinę. Už 32 cm nuo jos, numanomo kojūgalio link, galvute į antkaklės pusę, išilgai menamo kapo gulėjo žalvarinis statinėlinis smeigtukas. 20 cm į kairę nuo smeigtuko, lygiagrečiai su juo, išilgai kapo gulėjo žalvarinis cilindrinis, sulenktas iš plonos skardos (pav. 2).

Kapas 3

50 cm gylyje, maišytame rudame smėlyje išryškėjo šviesesnis 70×80 cm dydžio smėlio kontūras, kiek pailgas šiau-

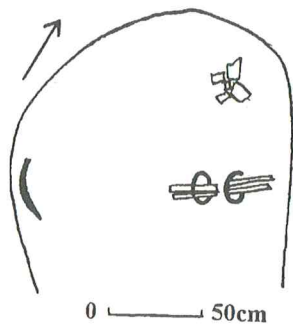
rės vakarų–pietryčių kryptimi. Griaučiai sunykę, kaukolės likę tik pėdsakai. Viskas gulėjo duobės šiauriniame gale. Rankų kaulų likučių rasta tik apyrankių viduje. Griaučių padėtį apytikriai galima nustatyti tik iš įkapių išsidėstymo. Laidojimo kryptis 300°.

Įkapės: apie 20 cm nuo kaukolės, menamų kojų link, beveik 90° kampu į žemės paviršių gulėjo dvi žalvarinės, juostinės, keturkampio pjūvio apyrankės; kairioji – galais į apačią, dešinioji – į viršų. Iš apyrankių padėties atrodė, kad mirusiojo rankos buvo sulenktos stačiu kampu ant liemens. Už 45 cm į dešinę nuo apyrankių, smaigaliu menamų kojų link gulėjo geležinis peiliukas lenkta nugarėle, užkirsta įtvara (pav. 3).

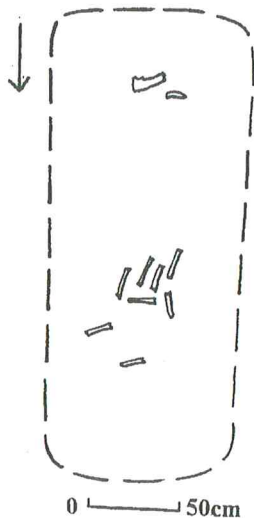

2 p a v . Kapo 2 planas. Piešė I. Keršulytė

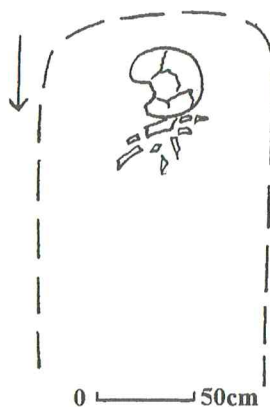

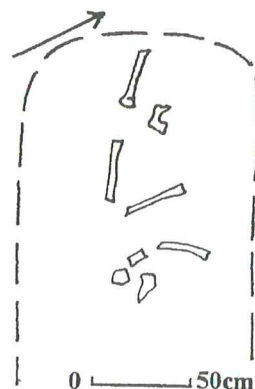
3 p a v. Kapo 3 planas.
Piešė I. Keršulytė

4 p a v. Kapo 4 planas.
Piešė I. Keršulytė

5 p a v. Kapo 5 planas.
Piešė I. Keršulytė

6 p a v. Kapo 6 planas.
Piešė I. Keršulytė

Kapas 4

60 cm gylyje, geltoname smėlyje, neišryškėjus kapo duobės kontūrai, rastas vaiko apatinis žandikaulis, o šalia jo – dalis raktikaulio. Už 40 cm nuo žandikaulio į šiaurę gulėjo išjudinti iš vietos rankų ir kojų kaulai, greičiau – jų likučiai. Apytikrė laidojimo kryptis 180° (pav. 4). Įkapių nerasta.

Suardytas kapas 5

50 cm gylyje, neišryškėjus kapo duobės kontūrai, geltoname smėlyje buvo rasta kaukolė, gulinti ant kairiojo šono. Išlikusi tik smegeninė jos dalis, o veidinė sunykusi. Viršugalvis atsuktas į pietų pusę. Kaukolės viduje ir po ja išlikę smulkių kaulų nuolaužų. Kai kurios iš jų pažalaviavę. Taip pat pažalaviavusi ir nedidelė apatinio žandikaulio dalis su 3 krūminiais dantimis (pav. 5). Įkapių nerasta.

Suardytas kapas 6

45 cm gylyje, tamsiai rudame smėlyje, 110×40 cm plote rasti išmėtyti suardyto kapo kaulai – kaukolės liekanos, sulūžę rankų, dubens ir kojų kaulai. Visi jie išmėtyti be tvarkos, išjudinti iš savo vietų (pav. 6). Įkapių nerasta.

Kapas 7

80 cm gylyje, geltoname smėlyje, išryškėjus kapo duobės kontūrai, buvo aptikti labai sunykę kaukolės nuolaužos ir šonkaulių likučiai. Už 40 cm į šiaurės vakarus nuo jų buvo rasti išsilaikę dubens ir kojų kaulai. Geriau išsilaikę kairiosios kojos kaulai, išlikę ir pėdos kauliukų, o dešinioji koja sunykusi labiau. Mirusysis buvo paguldytas ant nugaros, ištiestomis kojomis. Apytikris griaučių ilgis 180 cm. Laidojimo kryptis 180°.

Prie griaučių aptikti keturi akmenys. 35×10×15 cm dydžio akmuo gulėjo už 5 cm prie dubens kaulų iš dešinės pusės. 25×10×15 cm dydžio akmuo gulėjo už 10 cm į dešinę nuo dešiniojo blauzdikaulio. Iš kairės pusės buvo padėti 20×10×10 cm ir 20×15×10 cm dydžių akmenys, pirma-

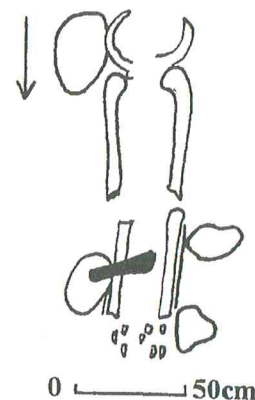
sis – kiek žemiau kelio sąnario, o antrasis – ties čiurnos sąnariu.

Įkaps: ant dešiniojo blauzdikaulio ašmenimis į kairę 45° kampu į žemės paviršių gulėjo geležinis įmovinis kirvis (pav. 7).

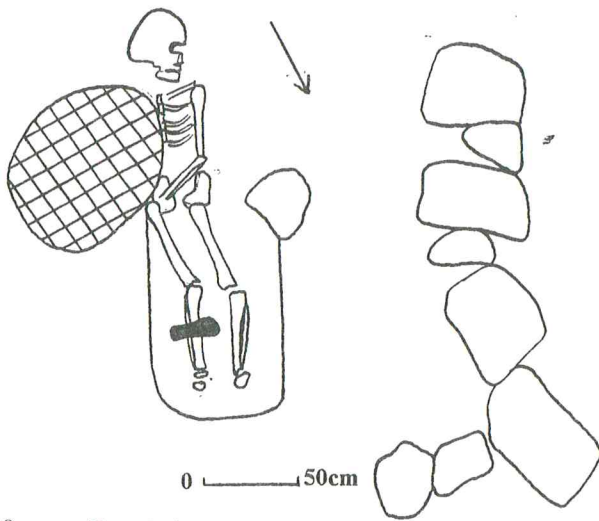
Kapas 8

65 cm gylyje, rudai geltoname smėlyje buvo aptikta kaukolė. Kapo kontūras išryškėjo tik nuo dubens kaulų kojūgalio link. Duobė pailga, suapvalintais kampais. Kapo duobės kontūro linija ėjo už 15 cm nuo griaučių. Apytikris duobės dydis 210×50 cm. Kaukolė gulėjo ant kairiojo šono, apatinis žandikaulis pasisukęs 45° kampu. Išlikę kaklo ir krūtinės slanksteliai, kairysis mentikaulis ir raktikaulis. Šie kaulai gulėjo aukščiau už kaukolę. Dubens kaulai geriau išlikę kairėje pusėje. Tarp dubens kaulų buvo 20×15×25 cm dydžio akmuo. Dubens kaulai gulėjo 10 cm aukščiau už kaukolę. Kojos buvo sulenktos – kelių sąnariai rasti 15 cm aukščiau už dubens kaulus, o pėdų kaulai – tokiam pat gylyje, kaip ir dubens. Mirusysis buvo paguldytas ant nugaros į duobę nelygiu dugnu. Galva žemiau už kojas, jos sulenktos. Išliko tik kairiosios rankos kaulai. Ranka buvusi sulenкта buku kampu, jos plaštaka turėjo gulėti ant dubens kaulų. Griaučių ilgis 180 cm. Laidojimo kryptis 200°.

Dešinioji griaučių pusė nuo peties iki dubens kaulų buvo sunaikinta, matyt, vėlesnio už kapą židinio. Jis kiek netaisyklingai apvalus, 105×110 cm dydžio, plokščiu dugnu, 12–15 cm gylio. To židinio dugno pietvakariniame krašte, kur židiny siekia griaučius, rasta sudegusių kaulų ir jų

7 p a v. Kapo Nr. 7 planas.
Piešė I. Keršulytė

8 pav. Kapo 8 planas. Piešė I. Keršulytė

9 pav. Kapas Nr. 8. Nuotr. B. Salatkienės

trupinių. Išlikusi kairioji dubens kaulų dalis juoda nuo degėsių. Kapo duobė buvo iškasta už 120–140 cm į pietų rytus nuo II akmenų vainiko. Aplink kapo duobę iš abiejų pusių rasta 50×30×30 cm, 50×60×20 cm ir 30×20×20 cm dydžio akmenų. Atrodo, kad tai akmenys iš suardyto akmenų vainiko. II akmenų vainikas priklauso kapui 8.

Įkapės: ties dešinėsios blauzdos viduriu, ašmenimis į kairę, statmenai kaulams gulėjo geležinis įmovinis kirvis (pav. 8, 9).

Suardytas kapas 9

50 cm gylyje, geltoname priemėlyje, neišryškėjus kapo duobės kontūrai, buvo aptikta kaukolė. Ji gulėjo ant kairiojo šono, neišjudinta iš savo vietos. Apatinis žandikaulis sunykęs. Daugiau jokių kaulų neišlikę. Laidojimo kryptis 215°.

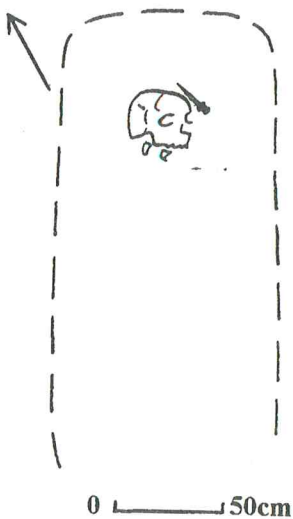
Įkapės: prie kairiojo smilkinio, už 2 cm nuo kaukolės 45° kampu į žemės paviršių, adata pakaušio link gulėjo

žalvarinis ritinis smeigtukas, matyt, naudotas galvos dangai susegti ir papuošti (pav. 10).

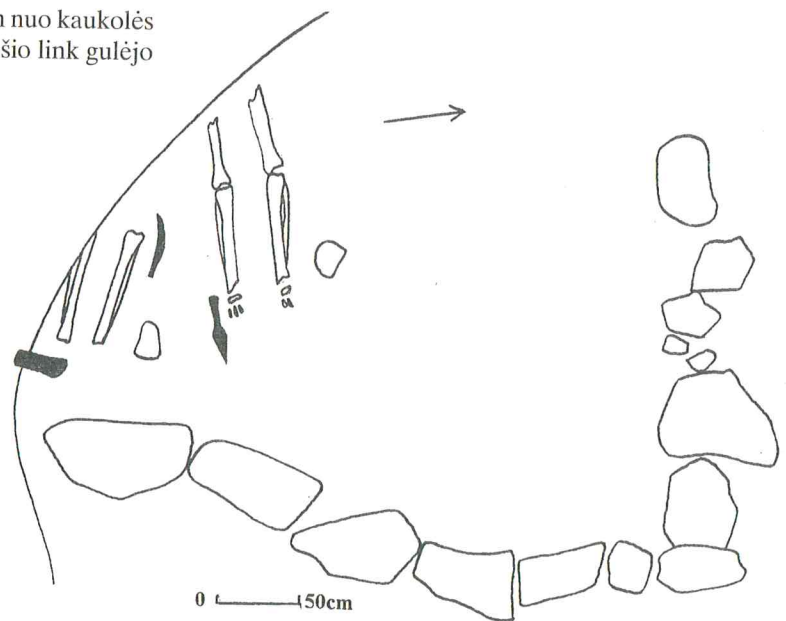
Suardytas kapas 10

Kapas buvo suardytas prieš pat tyrinėjimus – buldozeriu nukastas pietinis kalvos šlaitas. Prie pat statmenos, ką tik nustumdytos kalvos sienos, 75 cm gylyje, šviesiai geltoname priemėlyje, neišryškėjus kapo kontūrams, buvo aptikti kojų kaulai. Iš jų išlikę tik blauzdikauliai. Mirusysis paguldytas ant nugaros, ištiestomis kojomis. Laidojimo kryptis 290°. Iš kairės pusės, ties menamu čiurnos sąnariu, už 7 cm nuo kaulų buvo padėtas 15×17×12 cm dydžio akmuo.

Įkapės: už 10 cm nuo dešiniojo blauzdikaulio galo, ties menama pėda, statmenai kojų kaulams, ašmenimis į kairę

10 pav. Kapo 9 planas. Piešė I. Keršulytė

11 pav. Kapų Nr. 10 ir Nr. 11 planai. Piešė I. Keršulytė

gulėjo stambus geležinis įmovinis kirvis. Prie kairiojo blauzdikaulio viršutinio galo, ties menamu kelio sąnariu buvo lenktas geležinis peilis. Jis padėtas smaigaliu pėdų link, ašmenimis į griaučių pusę (pav. 11).

Suardytas kapas 11

Kapas buvo taip pat suardytas prieš pat tyrinėjimus – buldozeriu nukastas pietinis kalvos šlaitas. Prie pat statmenos, ką tik nukastos kalvos sienos, 75 cm gylyje, už 30 cm į kairę nuo kapo 10, šviesiame geltoname priesmėlyje, neišryškėjus kapo kontūrai, buvo aptikti kojų kaulai. Išlikę tik blauzdų kaulai ir sunykę pėdų kauliukai. Mirusysis paguldytas ant nugaros, ištiestomis kojomis. Laidojimo kryptis 270°.

Įkapės: už 20 cm į dešinę nuo menamos dešinėsios pėdos, kapo duobės galo link, įmova griaučių pusėn gulėjo geležinis įmovinis ietigalis rombo formos plunksna (pav. 11).

Suardytas kapas 12

45 cm gylyje, buldozeriu nustumtame šlaite pirmiausiai buvo rasta kaukolė; ją atidavė buldozerininkas. Tame pačiame gylyje, maišytame tamsiai rudame smėlyje, neišryškėjus kapo duobės kontūrai, aptikti suardyto kapo likučiai. Visi smulkūs kaulų fragmentai buvo išjudinti iš vietų. Laidojimo krypties nustatyti nepavyko.

Įkapės: tarp suardyto kapo kaulų fragmentų gulėjo geležinis peilis lenkta nugarėle (pav. 12).

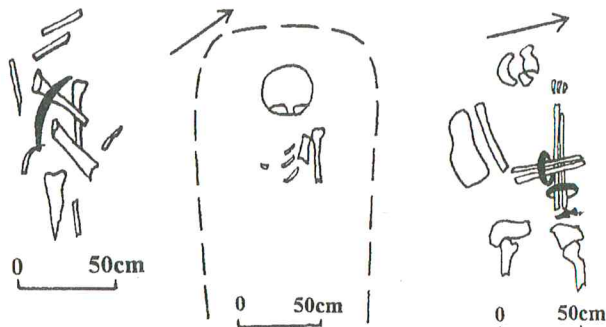
Suardytas kapas 13

40 cm gylyje, šviesiame maišytame smėlyje, neišryškėjus kapo duobės kontūrai, aptikta kaukolė, dalis kairiosios rankos kaulų ir keli šonkauliai. Kaukolė stovėjo beveik statmenai žemės paviršiui. Kairysis žastas gulėjo išilgai menamo kūno. Šonkauliai labai sunykę. Mirusysis paguldytas ant nugaros. Laidojimo kryptis 310°. Įkapių nerasta.

Kapas 14

40 cm gylyje, rudame maišytame smėlyje, neišryškėjus kapo kontūrai, pasirodė apyrankė. 45 cm gylyje aptikti išlikę griaučiai. Kaukolės rasta tik nuolaužos; jos buvo savo vietoje. Dešinėsios rankos išlikę visi kaulai, tik be plaštakos. Ji buvo sulenkta stačiu kampu ir paguldyta ant liemens. Kairioji ranka sulenkta taip, kad jos plaštaka buvo ant kairiojo peties. Dešinėsios rankos kaulai siekė kairiosios kaulus ir gulėjo ant jų. Neblogai išsilaikę ir dubens kaulai, neišjudinti iš savo vietų, tačiau kojų kaulų neaptikta. Mirusioji paguldyta ant nugaros, ištiestomis kojomis, ant liemens sudėtomis rankomis. Laidojimo kryptis 310°. Prie dešiniojo žasto iš dešinės pusės už 5 cm buvo 40×20×15 cm dydžio akmuo.

Įkapės: ant kairiosios rankos, netoli alkūnės užmauta žalvarinė apvalaus pjūvio apyrankė. Ant dešinėsios rankos, nusmukusi beveik iki alkūnės, buvo žalvarinė trikampio pjūvio apyrankė. Virš kairiojo klubo kaulo, skersai kapo, galvute į kairę gulėjo žalvarinio ritinio smeigtuko galvutė (pav. 14).

12 pav. Kapo 12 planas. Piešė I. Keršulytė

13 pav. Kapo 13 planas. Piešė I. Keršulytė

14 pav. Kapo 14 planas. Piešė I. Keršulytė

Suardytas kapas 15

80 cm gylyje, kietame geltoname priesmėlyje, neišryškėjus kapo duobės kontūrai, pasirodė išardyto kapo kaulų nuolaužos, išjudintos iš savo vietų. Kaulai buvo išmėtyti 80×40 cm plotelyje.

Įkapės: tarp kaulų nuolaužų gulėjo maža žalvarinė įvijėlė, glaudžiai susukta iš plonos apvalios vielos (pav. 15).

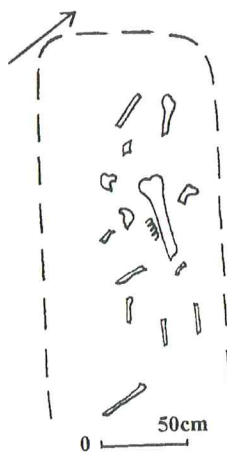
Kapas 16

60 cm gylyje, tamsiame akmenuotame, maišytame smėlyje, neišryškėjus duobės kontūrai, buvo aptikti kojų kaulai. Išlikę šlaunikauliai ir blauzdų kaulai, o pėdos sunykę. Kitų kaulų nuolaužos rastos sumestos į krūvelę prie šlaunikaulių viršutinio galo. Išlikusios griaučių dalies ilgis 70 cm. Mirusysis paguldytas ant nugaros, ištiestomis kojomis. Laidojimo kryptis 300°.

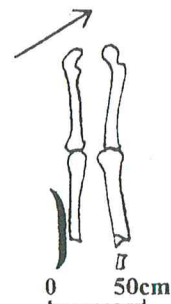
Įkapės: prie dešinėsios blauzdos kaulų iš dešinės pusės, nugarėle priglaustas prie kaulų, smaigaliu pėdų link gulėjo geležinis dalgis (pav. 16).

Kapas 17

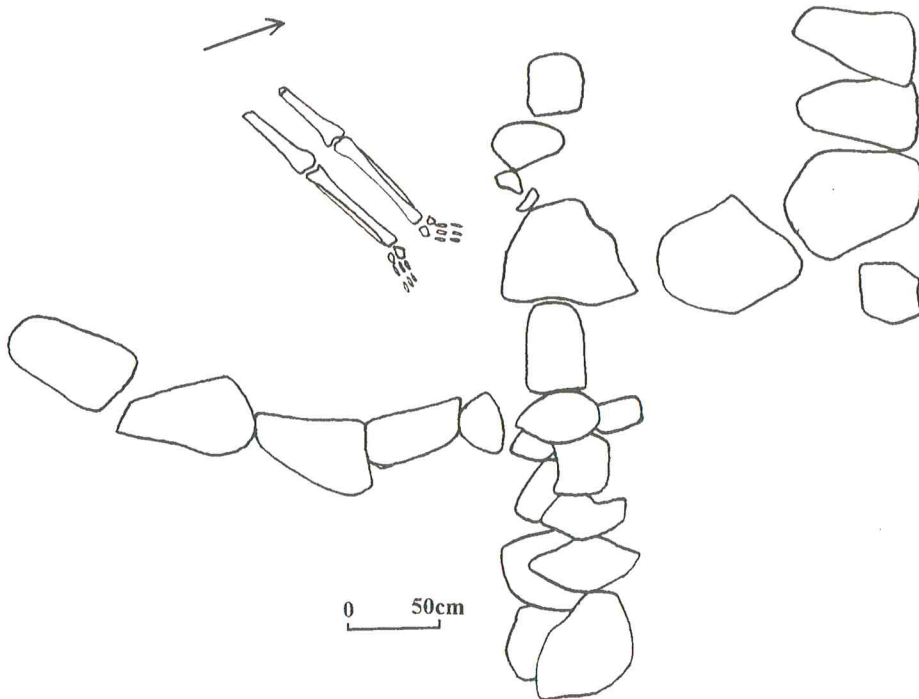
80 cm gylyje, V akmenų vainiko viduje, neišryškėjus kapo duobės kontūrai, rudame maišytame smėlyje buvo aptikti kojų kaulai. Išlikusi tik pusė šlaunikaulių, blauzdų ir pėdų kaulų. Abi pėdos pasisukusios į išorines puses. Mi-

15 pav. Kapo 15 planas. Piešė I. Keršulytė

16 pav. Kapo 16 planas. Piešė I. Keršulytė

17 pav. Kapo 17 planas. Piešė I. Keršulytė

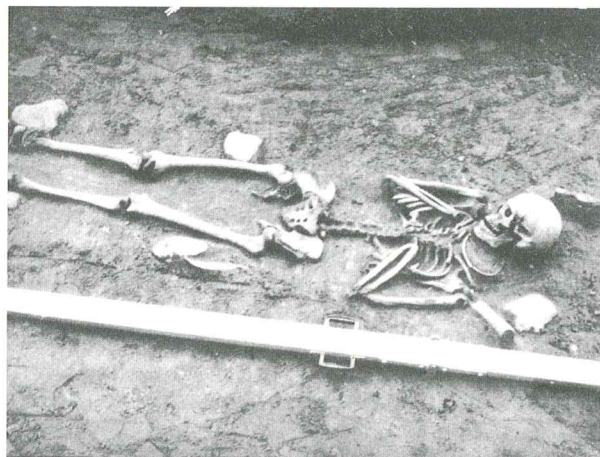
18 pav. Kapo 18 planas. Piešė I. Keršulytė

rusysis paguldytas ant nugaros, kojos ištiestos. Laidojimo kryptis 240°. Ties dešiniuoju blauzdikauliu, 5 cm nuo kaulo buvo padėtas 25×15×9 cm dydžio akmuo. Nuo griaučių iki V akmenų vainiko 140 cm. Kapo duobės dugnas buvo 15 cm giliau nei akmenų vainiko apačia (pav. 17). Įkapių nerasta.

Kapas 18

70 cm gylyje, tamsiame maišytame smėlyje, neišryškėjęs kapo duobės kontūrai, buvo aptikti kojų kaulai. 10 cm giliau buvo atidengti visi griaučiai, išsilaikę gerai. Kaukolė kiek pasvirusi į dešinę, apatinis žandikaulis kiek atkritęs, dantys beveik siekė dešinią petį. Kairysis petys buvo 5 cm giliau. Rankos sulenktos stačiu kampu ir sudėtos ant krūtinės. Kojos ištiestos, suglaustos. Mirusysis buvo ant nugaros. Laidojimo kryptis 270°. Prie griaučių buvo padėti šeši 15×10×15 cm, 25×20×15 cm ir panašaus dydžio akmenys. Vienas iš jų gulėjo virš kairiojo peties, už 12 cm į kairę nuo kaukolės. Toks pat akmuo buvo po kaukole iš dešinės. Po vieną akmenį buvo padėta iš dešinės ir iš kairės šlaunikaulių pusės, tik dešinėje pusėje – arčiau dubens kaulų. Trečioji akmenų pora buvo padėta iš abiejų pusių ties pėdomis. Akmenys priglausti prie pat kaulų.

Įkaps: iš dešinės kaukolės pusės, už 5 cm įmova kojūgalio link gulėjo geležinis įmovinis ietigalis plačia rombine plunksna. Ties kairiuoju petimi, ašmenimis griaučių link, kiek įstrižai, liesdamas peties kaulus, gulėjo geležinis įmovinis kirvis. Jo ašmenys buvo 5 cm giliau už akmenį.

19 pav. Kapas Nr. 18. Nuotr. B. Salatkienės

Tarp kirvio ašmenų ir akmens išlikę sugelžėjęsio medžio. Tai karsto liekanos. Ant mirusiojo kaklo buvo uždėta žalvarinė vytinė antkaklė kilpiniais galais. Jos galai kiek pasisukę į dešinę. Ant krūtinės, ties krūtinkaulio galu, beveik skersai kapo gulėjo žalvarinė, labai profiliuota segė, kojele pasukta į dešinę. Iš kairiosios pusės, ties klubo sąnariu, už akmens į kairę, smaigaliu galvos link, ašmenimis į griaučius gulėjo lenktas geležinis peilis (pav. 18, 19).

LAILOSENA

Akmenų vainikai

Tyrinėtame plote buvo rasti septyni akmenų vainikų fragmentai, išsimėtę po visą kalvelę (pav. 20).

I akmenų vainikas aptiktas 60 cm gylyje. Jis sukrautas iš 65×60×50 cm, 105×50×35 cm ir 65×45×45 cm dydžio akmenų. Jie sudėti viena eile, tiesia linija pietvakarių–šiaurės rytų kryptimi, o šiaurės rytų gale užsukti stačiu kampu į rytų pusę. Vainiko ilgis 2,5 m, o užsukto galo – 1,4 m. Tarp akmenų likę 5–7 cm tarpai. Akmenų vainikas sukrautas ant rudo, maišyto smėlio. Vainiko pietvakarinis galas išardytas, o akmenys mėtos į pietvakarius nuo vainiko (pav. 21, 22).

II akmenų vainikas buvo 40 cm gylyje. Jis sukrautas iš 50×40×60 cm, 38×40×70 cm ir panašaus dydžio akmenų; į tarpus pridėta mažesnių 20×20×15 cm, 25×10×20 cm dydžio akmenų. Kaip ir I vainiko, šio akmenys sudėti viena eile, tiesia linija, pietvakarių–šiaurės rytų kryptimi, o šiaurės rytų gale irgi užsukti stačiu kampu į rytų pusę. Šis vainikas taip pat sukrautas ant rudo, maišyto smėlio. Vainiko ilgis 3,9 m, o užsukto galo ilgis 1,2 m. (pav. 23, 24).

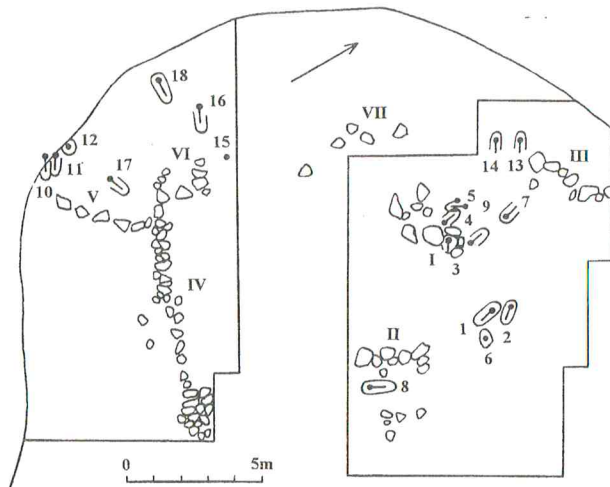
III akmenų vainikas aptiktas 40 cm gylyje. Jis sukrautas iš 100×60×40 cm, 60×50×30 cm ir mažesnių – 40×50×30 cm dydžio akmenų, sudėtų viena eile, vakarų–rytų kryptimi, lenkta, kiek kreiva linija. Vieni akmenys sukrauti glaudžiai, o tarp kitų likę 5–10 cm tarpai. Vainiko ilgis 3,5 m (pav. 25).

IV vainikas buvo pats didžiausias. Jo akmenys pasirodė 40 cm gylyje. Vainikas sukrautas iš įvairaus dydžio akmenų – 80×70×65 cm, 65×55×60 cm bei mažesnių – 60×50×30 cm ir pan. Tai vienintelis vainikas, kurio akmenys vietomis sudėti dviem eilėmis – viduryje ir rytiniame gale. Jo akmenys sudėti beveik tiesia linija, rytų–vakarų kryptimi. Vainiko ilgis 9,6 m. Viduryje ir rytiniame gale iš vainiko išimti ar iškritę akmenys guli pietinėje vainiko pusėje. Kaip ir kitų, šio vainiko akmenys taip pat sukrauti ant maišytos žemės (pav. 26, 27).

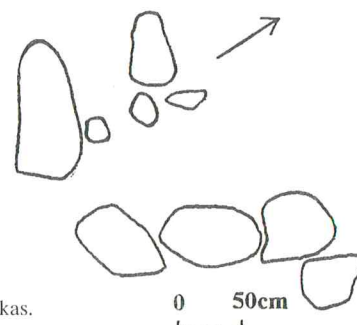
V akmenų vainikas aptiktas 40 cm gylyje. Jis sudėtas iš stambių 80×70×55 cm, 94×40×60 cm ir panašaus dydžio akmenų. Jie sudėti glaudžiai, be tarpų, plačiu lanku, pietvakarių–šiaurės rytų kryptimi. Vakarinis vainiko galas suardytas. Du jo akmenys guli kiek toliau. Šiaurės rytų galas jungiasi su IV vainiku per 1,5 m nuo vakarinio galo. Akmenys sudėti viena eile (pav. 26, 28).

VI vainikas rastas taip pat 40 cm gylyje. Jis sudėtas iš stambių, 105×70×80 cm, 90×60×40 cm dydžio akmenų, viena eile, glaudžiai, be tarpų. Pietrytiniame gale jungiasi su IV vainiku iš šiaurės rytų pusės. Šis vainikas, kaip I ir II, užsuktas stačiu kampu į vakarų pusę (pav. 26).

VII – paskutinio vainiko atskiri išblaškyti akmenys buvo aptikti kalvelės viršūnėje 30–40 cm gylyje. Jie gulėjo netoli vienas kito, tačiau ne savo vietose.

20 pav. Kapų ir akmenų vainikų išsidėstymas. Piešė I. Keršulytė

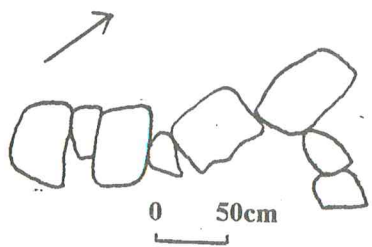
21 pav. I akmenų vainikas. Piešė I. Keršulytė

22 pav. I akmenų vainikas. Nuotr. B. Salatkienė

Atskirų vainikų akmenų rasta ir labiausiai suardytoje kalvelės vietoje – viduryje. Visi jie buvo išjudinti iš savo vietų, o vienas net aprištas metaline viela. Matyt, akmenų vainikai buvo ardomi iki šių laikų.

Akmenų vainikai, pasirodę 30–60 cm gylyje, galutinai išryškėdavo 80–100 cm gylyje. Geriau išsilaikiusioje pieti-

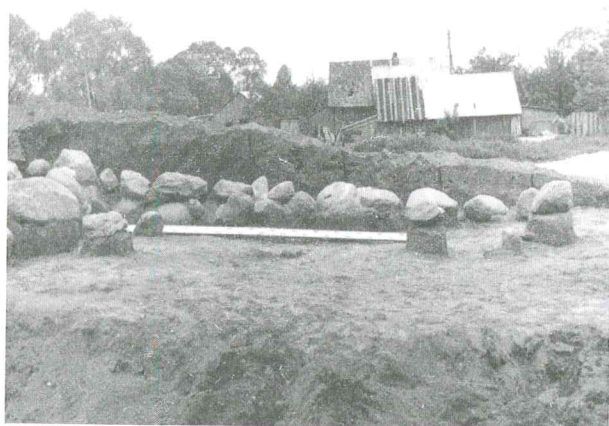
23 pav. II akmenų vainikas. Piešė I. Keršulytė

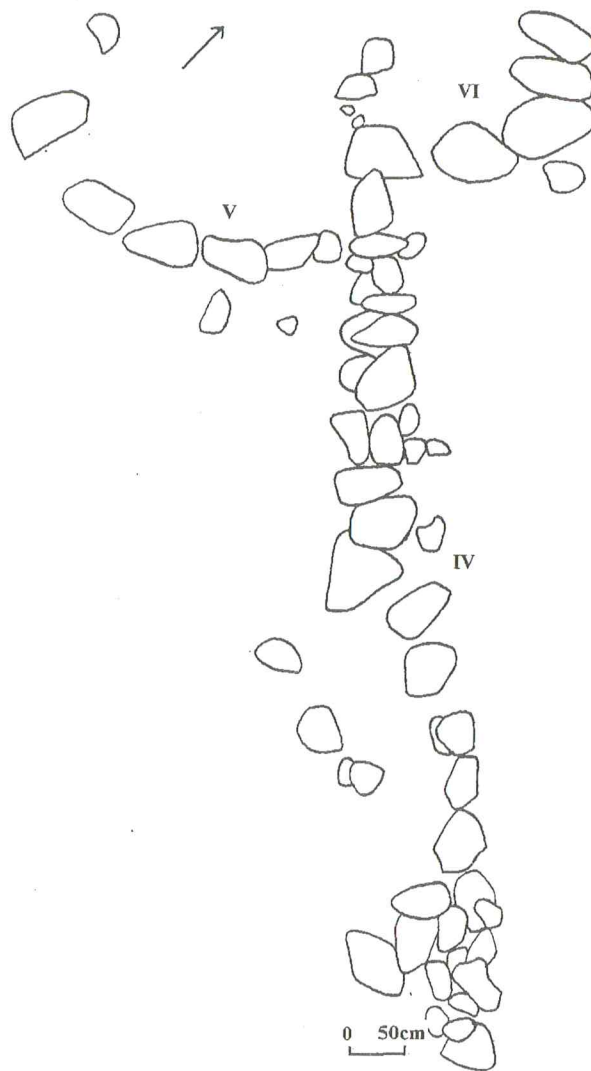
24 pav. II akmenų vainikas. Nuotr. B. Salatkienės

25 pav. III akmenų vainikas. Piešė I. Keršulytė

27 pav. IV akmenų vainikas. Nuotr. B. Salatkienė

26 pav. IV, V ir VI akmenų vainikai. Piešė I. Keršulytė

28 pav. V akmenų vainika. Nuotr. B. Salatkienės

nėje kalvelės dalyje jie sudaro vieną sistemą, o labiau suardytoje šiaurinėje ir šiaurės rytų dalyje išlikę tik atskiri vainikų fragmentai. Tik II ir V vainikai kiek lenkti, o I, II ir VI matyt, buvo keturkampiai. IV vainikas buvęs beveik visai tiesus.

Tiek akmenų vainikų forma, tiek ir jų išsidėstymas labiau panašus į plokštinio kapinyno akmenų vainikus, negu į atskirus apskritus pilkapius.

KAPŲ IŠSIDĖSTYMAS

Tyrinėtame plote nebuvo pastebėta kokios nors kapų išsidėstymo tvarkos, jie išsimėtę po visą plotą. Laidojimo paminkluose su akmenų vainikais kapų išsidėstymą lemia vainikų išsidėstymas. Bet kokiu atveju kapai ir vainikai būna susiję tarpusavyje. Tačiau Kalneliuose dėl tokio didelio kapinyno suardymo ryšį tarp kapų ir akmenų vainikų pavyko nustatyti tik iš dalies. Neabejotinai kapui priklauso II akmenų vainikas, kapui 17 – V vainikas (lent. 1). Gali būti, kad ir kapai 10, 11 buvo V vainiko viduje. Kitais atvejais aiškesnio kapų ir akmenų vainiko ryšio nenustatyta.

Kapų išsidėstymas gana netolygus. Daugiausia kapų – 7 buvo išsidėstę šiaurinėje tyrineto ploto dalyje. 6 kapai rasti pietvakariniame kalvelės pakraštyje, o dar 4 – rytiniame jos šlaite (pav. 29).

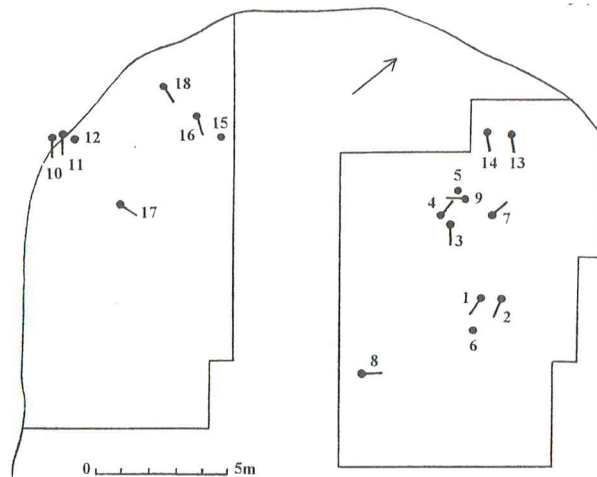
KAPŲ GYLIS

Kapų duobių gylis buvo nevienodas. Kapai Nr.1, 2, 3, 5, 6, 9, 12 aptikti 30–50 cm gylyje, o kiti–60–80 cm gylyje. Kapai Nr.1,2,3,6,12 buvo aukščiau nei akmenų vainikai. Vaiko kapas Nr.3 rastas tiesiai virš I akmenų vainiko. Kapo Nr.8 duobės dugnas buvo tame pačiame gylyje, kaip ir jam priklausančio II vainiko pagrindas. Kapas Nr.17 buvo įkastas 15 cm giliau už V vainiko apačią (30 pav.). Pažymėtina, kad du iš trijų vaikų kapų–Nr.3 ir Nr.5–rasti negiliai, 30–50 cm gylyje.

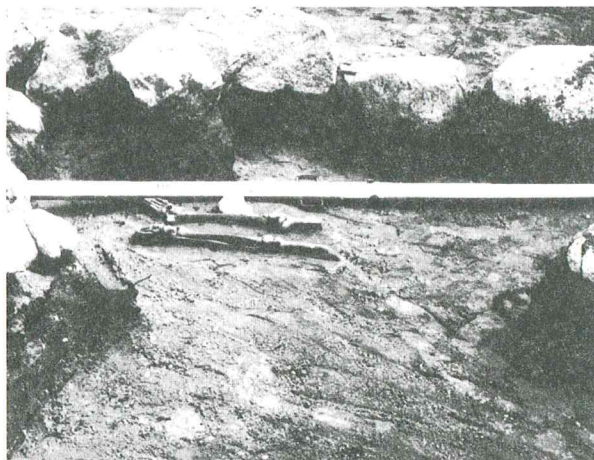
Kaip kapų ryšio su akmenų vainikais, taip ir kapų duobių gylio priklausomumą nuo jų padėties vainikų atžvilgiu nustatyti labai sunku arba net neįmanoma dėl tos pačios priežasties–didelio kapinyno suardymo.

KAPŲ DUOBĖS

Kapo duobės kontūras iš dalies išryškėjo tik kapuose 3 ir 8. Vaiko kapo Nr.3 duobė buvo netaisyklingos formos, 80×70 cm dydžio, tačiau tai tik pusė kapo duobės. Kita jos

29 pav. Kapų išsidėstymas tyrinėtame plote. Piešė I. Keršulytė

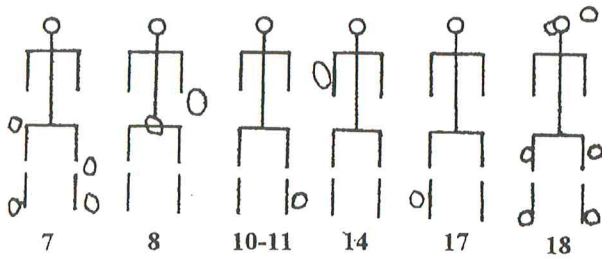
30 pav. Kapas 17 V akmenų vainiko viduje. Nuotr. B. Salatkienės

pusė suardyta. Šios duobės, matyt, būta pailgos, netaisyklingo keturkampio suapvalintais kampais formos. Kapo 8 duobės taip pat išliko tik pusė – kojūgalis. Duobės ilgis, sprendžiant pagal atstumą nuo griaučių iki duobės galo ir pagal griaučių ilgį, galėjo būti 200–250 cm, o plotis 50 cm. Kituose kapuose duobių kontūrų neužfiksuota.

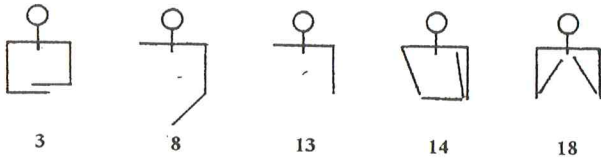
Visų kapų dugnai lygūs, tik kapo 8 duobės dugnas buvo banguotas. Šio kapo laidosena iš kitų išsiskyrė ir kitais atžvilgiais. Apie tai bus kalbama vėliau.

KARSTŲ LIEKANOS

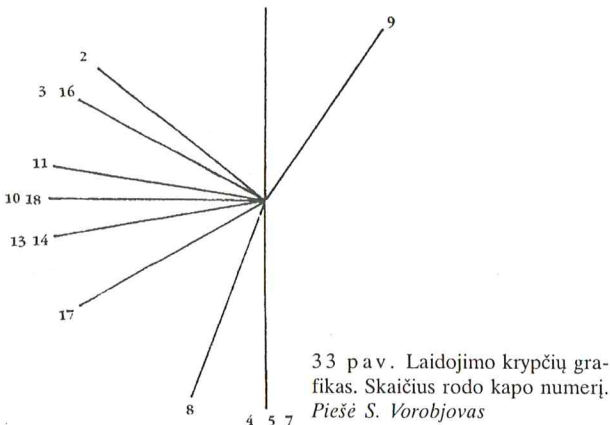
Karsto liekanos buvo pastebėtos tik geriausiai išsilikiusiame vyro kape 18. Čia tarp geležinio įmovinio kirvio ašmenų ir akmens, buvusio kapo duobėje, išliko sugeležėjusio medžio likučių. Atrodo, kad tai būta skobtinio karsto, iš apačios paremto akmenimis.

31 p a v . Akmenų padėties kapuose schema. Skaičius rodo kapo numerį. *Piešė S. Vorobjovas*

32 p a v . Rankų padėties schema. Skaičius rodo kapo numerį. *Piešė S. Vorobjovas*

33 p a v . Laidojimo krypčių grafikas. Skaičius rodo kapo numerį. *Piešė S. Vorobjovas*

AKMENYS KAPŲ DUOBĖSE

Beveik visose geriau išlikusių kapų duobėse – 7, 8, 10, 11, 14, 17, 18 – buvo aptikta 20×15×20 cm ir panašaus dydžio akmenų (pav. 31). Jie padėti už 5–10 cm nuo griaučių arba prigludę prie jų. Geriausiai išlikusiame kape 18 buvo trys poros akmenų – abipus galvos, ties šlaunikauliais iš abiejų pusių ir ties pėdomis. Panaši akmenų dėjimo tvarka užfiksuota ir kituose kapuose, tačiau apardytuose kapuose akmenų likę po keturis ar tik po vieną. Iš kitų išsiskiria kapas 8, kuriame akmuo rastas tarp dubens kaulų, o ne iš išorinės griaučių pusės, kaip kitur (pav. 8, 9).

ANGLYS, ŽIDINIAI

Kapo duobės žemėje anglių buvo pastebėta tik suardytame kape 2, tačiau angliukai galėjo būti toje maišytoje

žemėje, kurioje buvo iškasta ši duobė. Tuo atveju su laidosena anglis neturėjo nieko bendra. Židinyje buvo aptiktas ypatingame kape 8. Jis buvo 110×105 cm dydžio, jo kraštas užėjo ant kapo ir sunaikino dešiniąją viršutinę griaučių dalį. Greičiausiai židinyje už kapą vėlesnis ir su laidosena taip pat ryšio neturi (pav. 8).

GRIAUČIŲ PADĖTIS

Griaučių padėtį pavyko nustatyti tik keliuose geriau išlikusiuose kapuose. Visi mirusieji buvo paguldyti ant nugaros, ištiestomis, suglaustomis kojomis. Tik kape 8 kojos buvo kiek sulenktos per kelius.

Rankų padėtis nustatyta kapuose 3, 8, 13, 14 ir 18 (pav. 32). Visuose kapuose rankų padėtis kiek skiriasi, tačiau jos vienaip ar kitaip sulenktos ir sudėtos ant krūtinės ar juosmens. Matyt, griežtos rankų dėjimo tvarkos laikomasi nebuvo. Nepastebėta skirtumų ir tarp vyrų bei moterų rankų padėties kape.

LAIDOJIMO KRYPTIS

Laidojimo krypties nepavyko nustatyti tik kapuose 6, 12 ir 15, kuriuose visi kaulai buvo išjudinti iš savo vietų. Kapo 1 laidojimo kryptis buvo nustatyta remiantis radėjų pasakojimu. Kapuose 2 ir 4, kurie taip pat labai suardyti, laidojimo kryptis nustatyta pagal kaukolės likučių bei ilgųjų kaulų išsidėstymą kapo duobėje. Kitų kapų kryptis nustatyta tiksliai (pav. 33).

Kaip matyti iš grafiko, vienos laidojimo krypties nebuvo laikomasi, tačiau vyravo vakarų kryptis. Tik kape 7 mirusysis buvo palaidotas galva į pietus, o moteris kape 9 – į šiaurės rytus. Skirtingos vyrų ir moterų laidojimo krypties nebuvo pastebėta.

ĮKAPĖS IR JŲ PADĖTIS KAPUOSE

Kalnėlių kapinyno kapuose buvo rasti 26 archeologiniai dirbiniai – ginklai, darbo įrankiai ir papuošalai (lent. 2).

G i n k l a i . Visi ginklai rasti tik vyrų kapuose. Tai ietys ir įmoviniai kirviai. Ietigaliai rasti kapuose 11 ir 18. Kape 11 ietigalis gulėjo kojūgalyje, iš dešinės, ties pėda. Ieties kotas turėjo būti išilgai kūno. Kape 18 ietigalis rastas taip pat dešinėje, tik gulėjo priešinga kryptimi – ties viršugalviu (pav. 34).

Geležiniai įmoviniai kirviai buvo rasti keturiuose kapuose. Trys kirviai buvo padėti iš dešinės prie kojų. Kapuose 7 ir 8 kirviai rasti ant dešiniojo blauzdikaulio, ties jo viduriu, ašmenimis į kairę, tik kape 7 įstrižai, ašmenimis kiek daugiau galvos link, o kape 8 – statmenai. Kape 10 kirvis gulėjo iš dešinės pusės, skersai kapo, ašmenimis į kairę, kiek žemiau pėdos. Kape 18 kirvio padėtis visiškai skirtinga. Čia jis gulėjo iš kairės, ašmenimis į dešinę, prie kairiojo peties (pav. 35).

Darbo įrankiai. Kirvių, kurie buvo naudoti ir kaip ginklai, ir kaip įrankiai, padėtis jau aptarta. Be jų, iš darbo įrankių dar buvo rasti keturi lenkti peiliai ir dalgis. Peilių padėtis kapuose nevienoda (pav. 36). Kape 3 peilis buvo padėtas iš dešinės pusės ties žastu. Tačiau šis kapas apardytas, todėl peilio padėtis jame galėjo būti pasikeitusi. Kape 10 peilis rastas iš kairės, kiek žemiau kelio sąnario, smaigaliu pėdų link. Suardytame kape 12 peilio padėtis nustatyti neįmanoma, nes jis buvo ant kojų nuolaužų. Kape 18 peilis gulėjo iš kairės, ties šlaunikaulio viduriu. Šis peilis galėjo būti padėtas ne į karstą, o šalia jo, nes buvo už akmens, parėmusio karstą, smaigaliu galvos link, ašmenimis į dešinę. Tačiau peilis tokioje padėtyje galėjo atsidurti ir karstui yrant. Dalgis buvo rastas tik vienas – kape 16. Jis buvo nugarėle priglaustas prie dešinėsios blauzdos, smaigaliu pėdos link. Matyt, į kapą dalgis buvo įdėtas be koto (pav. 37).

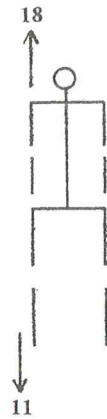
Beveik visi darbo įrankiai buvo rasti vyrų kapuose, tik vienas peilis – mergaitės kape 3, o kitas – moters kape 12.

Papuošalai. Antkaklės rastos trijuose kapuose – 1, 2 ir 18. Visos jos žalvarinės. Kape 1 kūginė antkaklė rasta kartu su juostinių pusapvalio pjūvio apyrankių pora. Kape 2 kūginė antkaklė buvo kartu su statinėliniu smeigtuku ir žalvariniu cilindreliu. Vyro kape 18 vytinė antkaklė kilpiniais galais buvo uždėta mirusiajam ant kaklo, o jos galai kiek pasukti į dešinę.

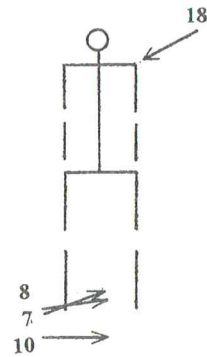
Segė rasta tik viena, tame pačiame vyro kape 18. Tai žalvarinė, labai profiliuota segė; ji gulėjo mirusiajam ant krūtinės, kojele į dešinę, skersai kapo.

Apyrankių Kalneliuose rasta daugiausiai iš visų papuošalų. Jos rastos trijuose kapuose, visur po porą. Kape 3 buvo juostinės keturkampio pjūvio apyrankės, kape 1 – pusapvalio pjūvio, o kape 14 apyrankės buvo skirtingos. Viena, užmauta ant dešinės rankos, buvo juostinė keturkampio pjūvio, o kita – ant kairės rankos – apvalaus pjūvio. Pažymėtina, kad kape 3 rastos juostinės keturkampio pjūvio apyrankės buvo sulenktos, sumažintos ir pritaikytos vaikui.

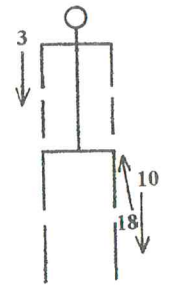
Smeigtukų rasta kapuose 2, 9 ir 14. Kape 2 buvo rastas statinėlinis smeigtukas, tačiau jo padėtis suardytame kape nustatyti nepavyko. Kape 9 ritinis smeigtukas rastas prie kairiojo mirusiosios smilkinio; be abejo, jis buvo naudotas galvos dangai susėti ir papuošti. Kape 14 ritinis smeigtukas buvo padėtas skersai kapo, galvute į kairę ant juosmens. Šis kapas kiek suardytas, todėl gali būti, kad smeigt-

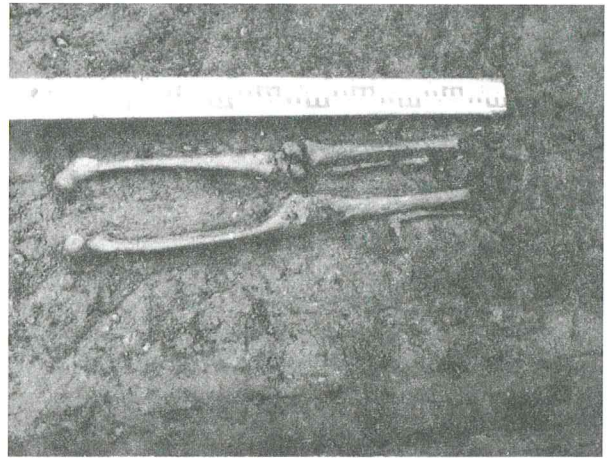
34 pav. Įtigalių padėties kapuose schema. Skaičius rodo kapo numerį. *Piešė S. Vorobjovas*

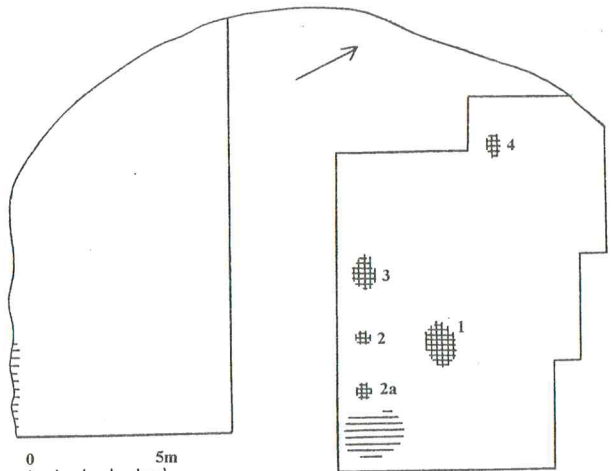
35 pav. Kirvių padėties kapuose schema. Skaičius rodo kapo numerį. *Piešė S. Vorobjovas*

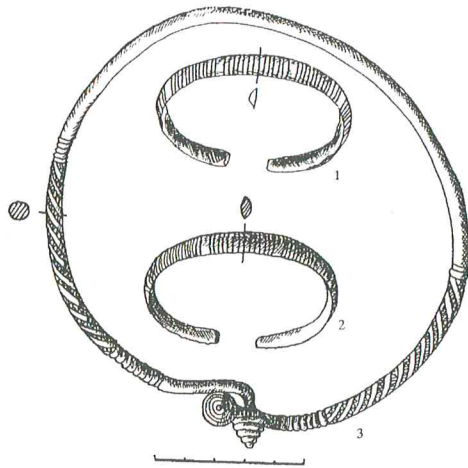
36 pav. Peilių padėties schema. Skaičius rodo kapo numerį. *Piešė S. Vorobjovas*

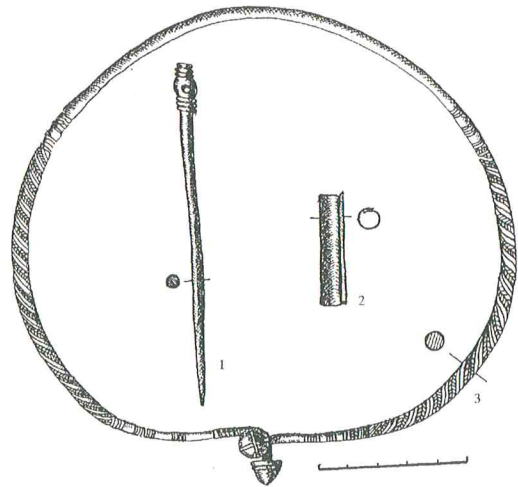
37 pav. Dalgis kape 16. Nuotr. B. Salatkienės

38 pav. Apeiginės ugniavietės. *Piešė I. Keršulytė*

39 p a v . Kapo 1 radiniai: 1–2 apyrankės, 3 – antkaklė. Piešė S. Vorobjovas

40 p a v . Kapo 2 radiniai: 1 – smeigtukas, 2 – cilindrelis, 3 – antkaklė. Piešė S. Vorobjovas

tukas rastas ne savo vietoje. Tačiau jis gali būti įdėtas kaip papildoma įkapė, juo labiau kad jo adata nulūžusi.

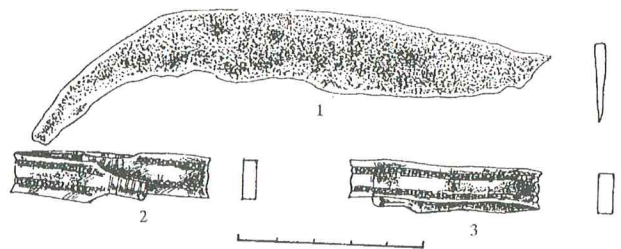
Žalvarinis cilindrelis, sulenktas iš plonos skardos, buvo rastas kape 2. Tačiau šis kapas suardytas, ir cilindrelio padėties jame nustatyti nepavyko, liko neaišku, ką jis puošė.

Dauguma papuošalų rasta moterų kapuose. Tik viename vyro kape 18 rasta segė ir antkaklė. Kituose vyrų kapuose papuošalų nebuvo, tačiau taip galėjo atsitikti ir dėl to, kad kapinynas smarkiai suardytas. Dėl tos pačios priežasties ir dar dėl to, kad kapų rasta palyginti mažai, kalbėti apie papuošalų kompleksus nėra pakankamai duomenų. Galima pasakyti tik tiek, kad vyrai puošėsi antkaklėmis ir segėmis, o moterys galvos dangai puošti naudojo smeigtukus, ant kaklo nešiojo antkakles, o apyrankėmis puošė abi rankas.

MIRUSIŲJŲ LYTIS IR AMŽIUS

Kalnelių kapinyne dauguma kapų buvo daugiau ar mažiau apardyti, todėl tik nedidelė osteologinės medžiagos dalis tiko analizei (lent. 3). Kitais atvejais mirusiųjų lytis buvo nustatyta pagal įkapes. Ginklai ir tokie įrankiai kaip kirvis ir dalgis paprastai randami vyrų kapuose. Todėl su šiais radiniais kapai Nr. 7, 10, 11, 16 ir 18 buvo priskirti vyrams. O kapai, kuriuose nerasta ginklų, nei vyriškų darbo įrankių – 1, 2, 9, 12 ir 14 – traktuojami kaip moterų. Tačiau visi jie apardyti, todėl abejonių dėl juose palaidotų mirusiųjų lyties lieka. Kape 3 rastos apyrankės sumažintos, matyt, buvo pritaikyta vaikui, todėl šis kapas laikomas vaiko kapu.

Apibendrinus antropologinės analizės ir laidosenos duomenis galima sakyti, kad Kalneliuose rasta 7 vyrų, 6

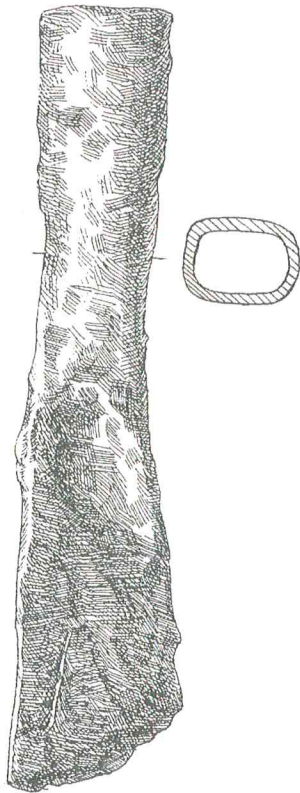
41 p a v . Kapo 3 radiniai: 1 – peilis, 2–3 apyrankės. Piešė H. Ostašenkovas

moterų ir 3 vaikų kapai (lent. 1). Kituose kapuose palaidotų mirusiųjų lytis nenustatyta. Antropologinės analizės duomenys parodė, kad Kalneliuose palaidoti palyginti jauni žmonės – 20–45 metų amžiaus. Neskaitant vaikų kapų, jauniausias vyras palaidotas kape 18 – 20–25 m., miręs nuo nesugijusio impresinio kaukolės skliauto lūžimo. Vyriausi žmonės buvo kape 13 – palaidotas vyras, ir kape 9 – palaidota moteris; jos galvos apdangalas buvo susmeigtas smeigtuku.

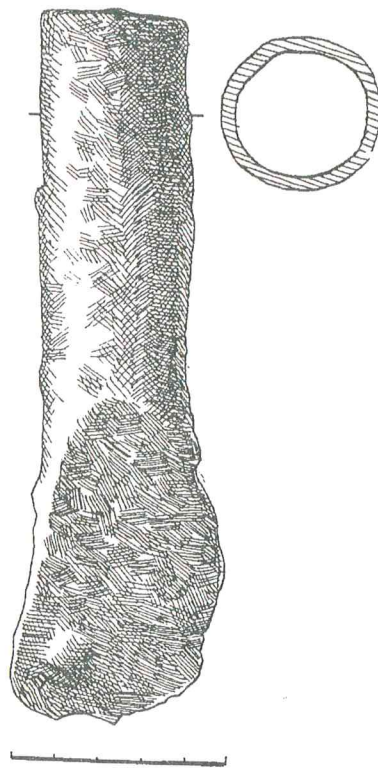
LAIDOJIMO APEIGOS

Iš tų duomenų, kuriuos gali suteikti toks apardytas kapinynas kaip Kalneliai, apie laidojimo apeigas spręsti galima nedaug. Neabejotina, kad laidojant buvo naudojama ugnis, kaip ir kituose to paties laikotarpio laidojimo paminkluose (Michelbertas, 1986, p.227). Kalneliuose nebuvo pastebėta angliukų kapų duobių žemėse, tačiau aptikta keletas ugniaviečių; jos galėjo būti apeiginės. Šiauri-

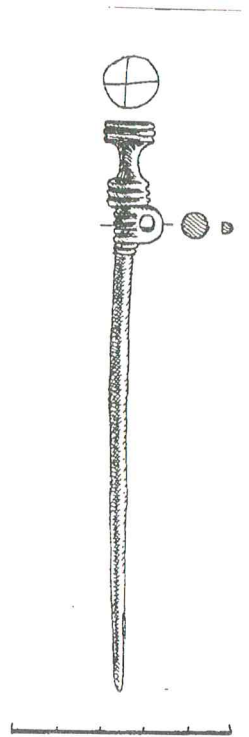

42 pav. Kirvis iš kapo 7. Piešė S. Vorobjovas

43 pav. Kirvis iš kapo 8. Piešė S. Vorobjovas

44 pav. Smeigtukas iš kapo 9. Piešė S. Vorobjovas

nėje ir šiaurės rytų tyrinėto ploto dalyje rastos penkios tokios ugniavietės. Trys iš jų buvo 30–45 cm gylyje – II, III, IV; I ugniavietė buvo 80 cm gylyje. Visos ugniavietės kiek pailgos, apie 70×110 cm dydžio. Dvi iš jų plokščiadugnės, negilios, 13–15 cm gylio – I, II. Kitos netaisyklingo pusapvalio pjūvio, iki 30 cm gylio. Viena iš jų kiek išsiskiria. I ugniavietė buvo aptikta 80 cm gylyje II akmenų vainiko apačios lygyje, įrengta taip: ant tamsaus, rudo smėlio su molio priemaišomis užpiltas 7–10 cm storio gelsvo, švaraus smėlio sluoksnelis, paskleistas 2,6 m skersmens plotelyje ir ant šito smėlio jau deginta ugnis. Čia susikaupęs 10–12 cm storio degėsių sluoksnis. Degėsiuose buvo keletas 10×15×20 cm, 10×10×15 cm ir panašaus dydžio akmenų.

Židiny, rastas vyro kape 8, jau aprašytas ir su kapu, matyt, neturi nieko bendra, nes yra vėlesnis, tačiau tai gali būti vėlesnė apeiginė ugniavietė.

II ir III ugniavietės 2 ir 3 degintos 30–40 cm gylyje. Tai akmenų vainikų viršaus lygis. Viena jų 30 cm gylio, beveik pusapvalio pjūvio, kita plokščiu dugnu, 15 cm gylio. IV ugniavietė buvo rasta tarp vyro kapo 13 iš šiaurės pusės už 30 cm ir moters kapo iš pietų už 20 cm. Kapų duobių dugnai, ugniavietė ir III akmenų vainiko pagrindai buvo viename lygyje, nors vainiko akmenys gulėjo kiek žemiau šlaite.

Atrodo, dalis ugniaviečių priklausė akmenų vainikų statybos laikotarpiui – I, IV. Kitos yra iš laikotarpio, kai

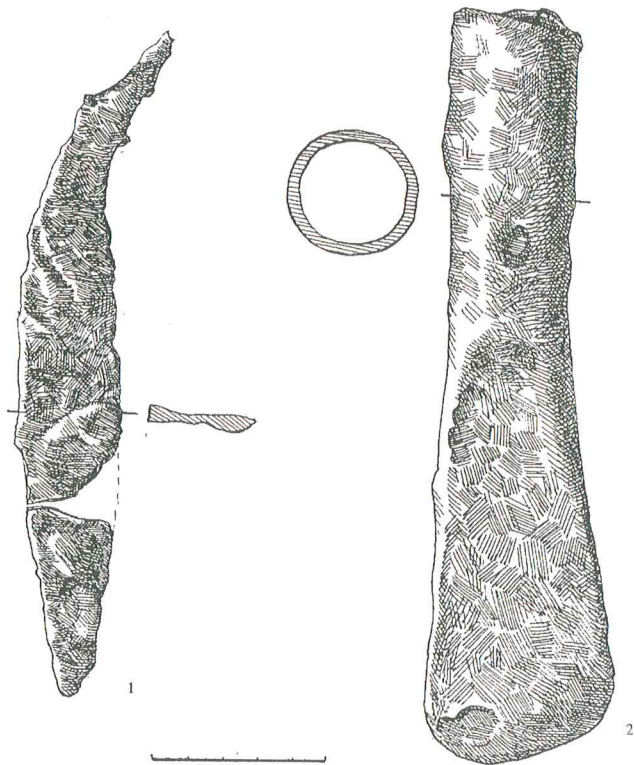
buvo laidojama jau esančiuose vainikuose ar virš jų – II, IIa, III.

Ugniaviečių degėsiuose nebuvo rasta jokių priemaišų, tik keletas apdegusių akmenų.

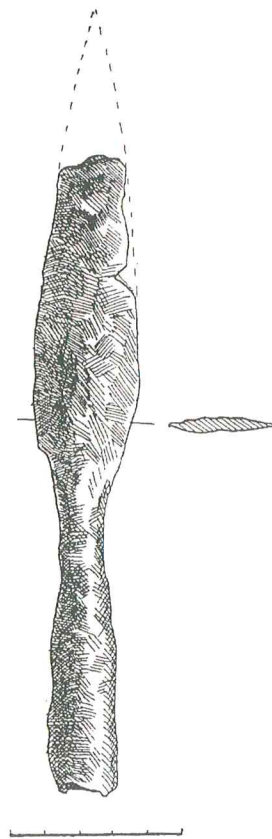
RADINIŲ ANALIZĖ

Kalnėliuose iš viso rasti 49 archeologiniai dirbiniai. Iš jų 26 kapuose, o 23 atsitiktinai (lent. 2).

G i n k l a i. Jų Kalnėlių kapinyne rasta nedaug. Tai ietigaliai, kovos peiliai ir kirviai. Ietigaliai iš viso rasti tik trys, du iš jų kapuose, o trečiasis – atsitiktinai. Visi jie geležiniai įmoviniai. Du iš jų su rombine, o trečiasis karklo lapo formos plunksna. Atsitiktinai rastasis geležinis ietigalis buvo plačia rombine plunksna, 21 cm ilgio. Jo plunksnos plotis 4,5 cm (pav. 51:2). Kitas ietigalis tokia pat plunksna rastas kape 18 kartu su įmoviniu kirviu, lenktu peiliu, vytine antkake ir labai profiliuota sege. Šis ietigalis trumpesnis, 16 cm ilgio, jo plunksna 3,8 cm pločio (pav. 49:2). Tokie ietigaliai priskiriami I rombinių ietigalių tipui (Казакьявичюс, 1988, p.24; Michelbertas, 1986, p.171).

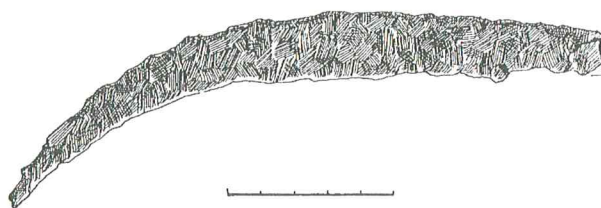
45 pav. Kapo 10 radiniai: 1 – peilis, 2 – kirvis. Piešė S. Vorobjovas

46 pav. Ietigalis iš kapo 11. Piešė S. Vorobjovas

Jie dažnai randami Vakarų Lietuvoje – Akmeniuose, Bاندūžiuose (Stankus, 1995, p.94).

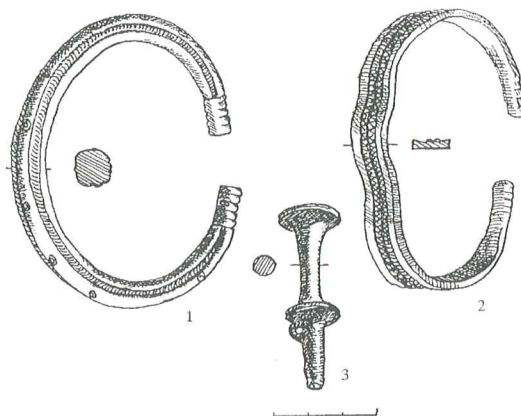
Kape 11 buvo rastas geležinis įmovinis ietigalis karklo lapo formos plunksna, kartu su geležiniu lenktu peiliu. Ietigalis 18,7 cm ilgio, su 3 cm pločio plunksna (pav. 45). Šio tipo ietigaliai Vakarų Lietuvoje ir Žemaitijoje žinomi nuo II a. (Казакявичюс, 1988, p.48).

47 pav. Peilis iš kapo 12. Piešė S. Vorobjovas

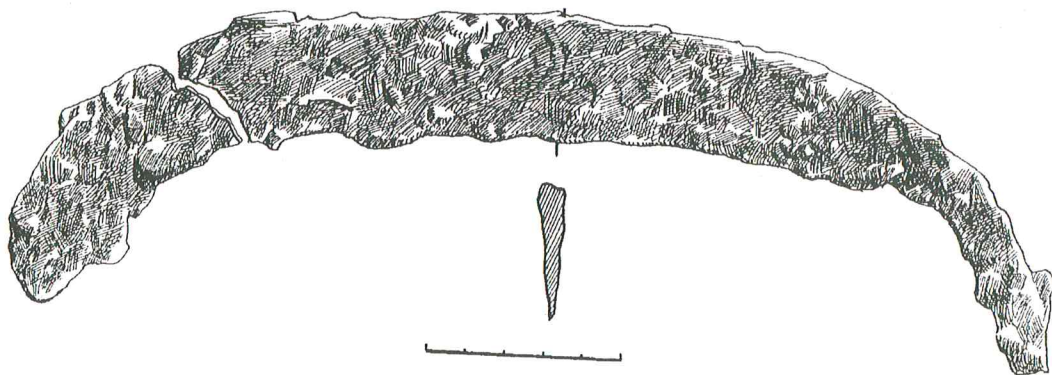
Kovos peiliai. Kalneliuose rastas tik vienas kovos peilis, ir tas pats atsitiktinai, todėl jo padėtis kape ir ryšys su kitais ginklais nenustatyta. Jis 29 cm ilgio, ašmenys 4 cm pločio, o nugarėlė stora, kiek lenkta (pav. 52:1, 53). Kovos peiliai kapuose randami nuo III a. daugiau vakarų Lietuvoje. Jie žinomi iš Akmenių, Zastaučių, Žaduvėnų, Kurmaičių ir kt. (Казакявичюс, 1988, p.82). Kalneliuose rastasis kovos peilis vienas ankstyviausių.

Kirviai. Kapinyne rasti keturi geležiniai įmoviniai kirviai, visi – vyrų kapuose. Trys kirviai stambūs, 22–23 cm ilgio, o ketvirtasis mažesnis – 16,8 cm ilgio. Kapuose 7 ir 8, be kirvių, daugiau nieko nerasta, o kape 10 dar buvo lenktas peilis. Kape 18 geležinis įmovinis kirvis buvo su ietigaliu rombine plunksna, lenktu peiliu, vytine antkakle kilpiniais galais ir labai profiliuota sege (pav. 50:3). Vyrų kapuose geležiniai įmoviniai kirviai randami nuo I a. pa-

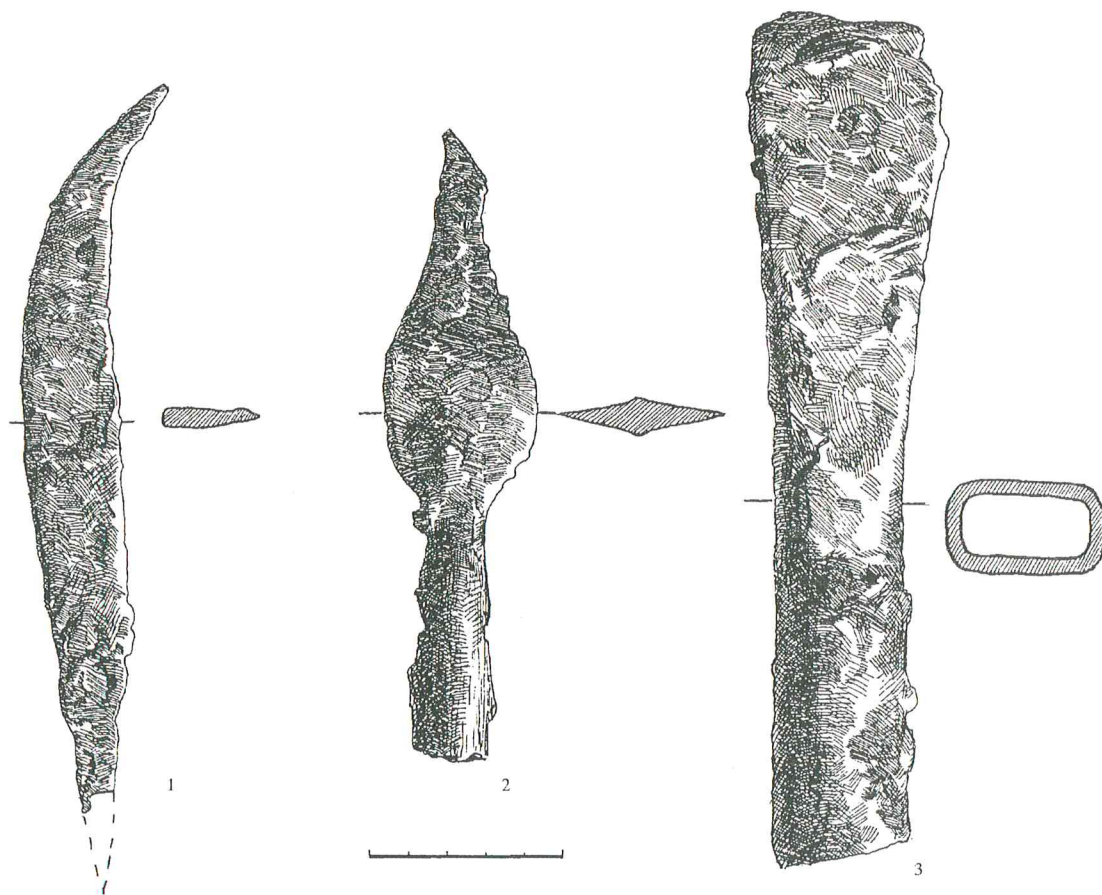

48 pav. Kapo 14 radiniai: 1–2 apyrankės, 3 – smeigtukas. Piešė S. Vorobjovas

49 pav. Dalgis iš kapo 16. Piešė S. Vorobjovas

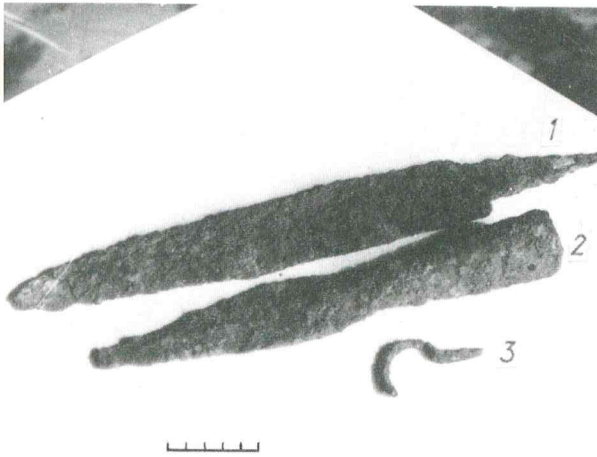

50 pav. Kapo 18 radiniai: 1 – peilis, 2 – ietigalis, 3 – kirvis. Piešė S. Vorobjovas

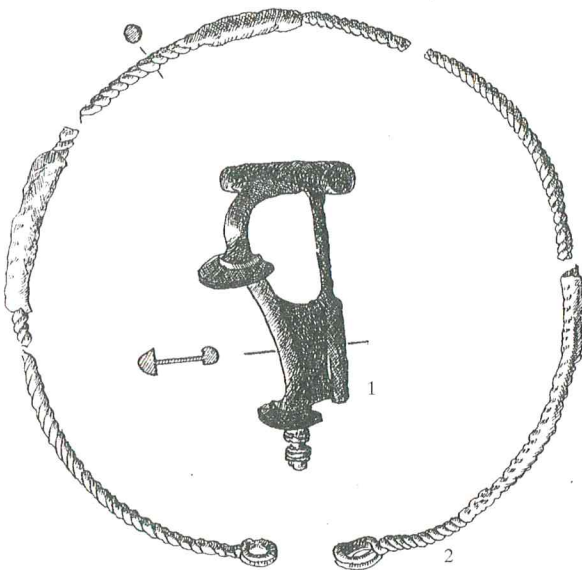
baigos (Michelbertas, 1986, p.160) visoje Lietuvoje, bet žymiai daugiau jų pasitaiko vakarų ir vidurio Lietuvoje. Tai viena iš dažniausiai randamų įkapių vyrų kapuose. Kalneliuose kirvių nerasta tik ytijuose vyrų kapuose – 11, 13 ir 16. Šie kapai labai apardyti, todėl kirviai juose galėjo ir neišlikti. Kirviai – universalios paskirties įrankiai, naudoti darbui ir karo reikalams.

Darbo įrankiai. Be kirvių, iš darbo įrankių Kalneliuose buvo rasta peilių ir tik vienas dalgis. Visi čia rasti peiliai buvo lenktomis nugarėlėmis. Trys peiliai rasti kapuose, o vienas – atsitiktinai. Vyro kape 10 peilis rastas kartu su geležiniu įmoviniu kirviu (pav. 45:1).

Suardytame moters kape 12 rastas toks pat peilis (pav. 47). Peilis buku kampu užkirsta įkote rastas mergaitės

51 pav. Atsitiktiniai radiniai: 1 – kovos peilis, 2 – ietigalis, 3 – geležinis smeigtukas. Nuotr. S. Savicko

52 pav. Kapo 18 radiniai: 1 – segė, 2 – antkaklė. Piešė S. Vorobjovas

kapė 3 kartu su juostinių, keturkampio pjūvio apyrankių pora (pav. 41). Vyro kapė 18 peilis lenkta nugarėle rastas kartu su ietigaliu rombine plunksna, įmoviniu kirviu, vytime antkakle kilpiniais galais ir labai profiliuota sege (pav. 50:1).

Lenkti peiliai tiek su lenktomis nugarėlėmis, tiek su buku kampu užkirstomis įkotėmis žinomi nuo I a. pabaigos visoje Lietuvoje (Michelbertas, 1986, p.163). Tačiau šių peilių paskirtis nėra visiškai aiški. Jie panašūs į pjautuvus, mažai nuo šių skiriasi ir forma, ir dydžiu. Gali būti, kad ir paskirtis jų vienoda. Lenkti peiliai Kalneliuose rasti ir vyrų, ir moterų kapuose.

Dalgis rastas tik vienas kapė 16, daugiau nieko nerasta; šis kapas apardytas. Dalgis 28,3 cm ilgio, ašmenys 3 cm pločio (pav. 49). Smaigalys ir įtvara užlenkti beveik stačiu kampu. Dalgis taip pat vyrų darbo įrankis, į kapus dedamas nuo II a. vidurio ir randamas daugiau vakarų Lietuvoje ir Žemaitijoje (Michelbertas, 1986, p.163). Aplinkiniuose laidojimo paminkluose tokių ankstyvų dalgį nebuvo rasta.

Apžvelgus darbo įrankius matyti, kad Kalneliuose daugiausia rasta vyrų darbo įrankių – kirvių, dalgį, peilių. Tik du lenkti peiliai rasti moterų kapuose. Visi šie darbo įrankiai įprasti, gerai žinomi, randami daugumoje laidojimo paminklų.

P a p u o š a l a i . Visi Kalneliuose rastieji papuošalai buvo žalvariniai. Jie nebuvo labai įvairūs. Čia rasta dviejų tipų antkaklės, viena segė, trijų tipų smeigtukai, penkių tipų apyrankės ir keletas smulkesnių papuošalų (lent. 2).

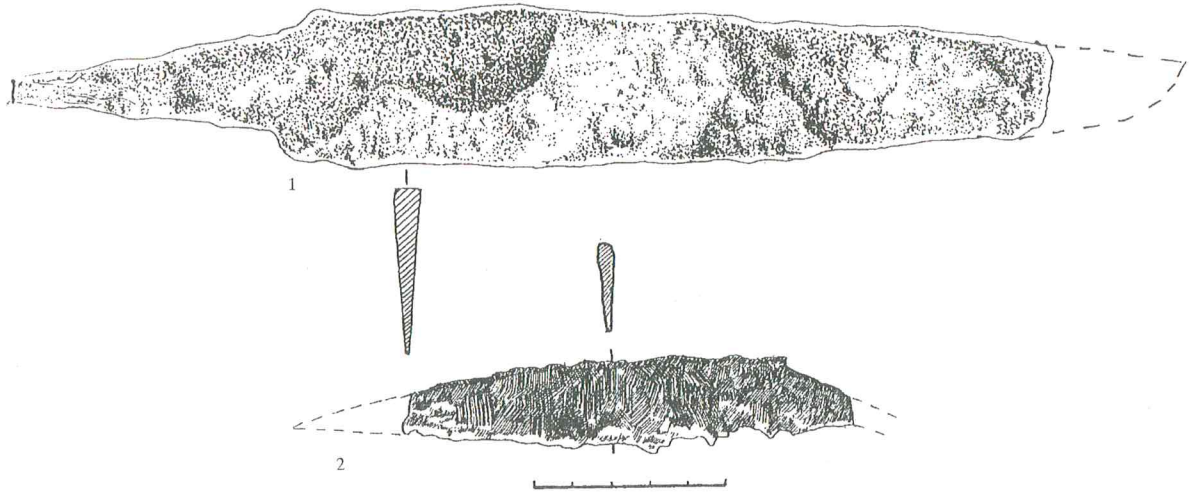
A n t k a k l ė s . Buvo rasta keturios dviejų tipų antkaklės – trys kūginės ir viena vytinė kilpiniais galais. Trys rastos kapuose, o vienos fragmentą, rastą atsitiktinai, atidavė vietiniai žmonės. Antkaklės rastos ir vyrų, ir moterų kapuose. Viena kūginė II grupės antkaklė buvo rasta kapė 1 kartu su juostinių pusapvalio pjūvio apyrankių pora (pav. 39:3). Antroji tokia pat antkaklė rasta atsitiktinai (pav. 55:3). Šios grupės antkaklių šonai puošti įstrižais ranteliais su skersinėmis įkartomis ar eglutės raštu. Jų kūgelių paviršius puoštas horizontaliais grioveliais. Tokios antkaklės datuojamos III a. pirmuoju ketvirčiu (Michelbertas, 1986, p. 86, 92; Lietuvos, 1978, p.13). Tai klaipeidietiško tipo antkaklės, labiau būdingos vakarų Lietuvai, bet randamos ir vidurio Lietuvoje – Gibaičiuose, Linkaičiuose, Šiauliuose, Upytėje (Lietuvos, 1978, p.14). Trečioji kūginė antkaklė priklauso III grupei. Ji rasta kapė 2 kartu su statinėliu smeigtuku ir žalvariniu cilindrieliu. Jos kiek pastorinti šonai papuošti įstrižais ranteliais su eglutės raštu, o kūgeliai – dvigubomis kryžmomis ir horizontaliu grioveliu prie pagrindo (pav. 40:3). Šios grupės antkaklės datuojamos III a. antrąja puse ir randamos Žemaitijoje bei vidurio Lietuvoje (Michelbertas, 1986, p.93, 95). Kapė 18 rasta iš dviejų vielų suvyta antkaklė kilpiniais galais. Antkaklė priklauso I grupei (pav. 51:2). Tokios antkaklės datuojamos I a. pabaiga – II a. pradžia (Michelbertas, 1986, p.89–90). Šiaulių apylinkėse, be Kalnelių, tokių antkaklių nežinoma.

S e g ė . Kalneliuose rasta tik viena vyro kapė 18. Tai labai profiliuota segė, skirtina IV grupei (pav. 51:1). Jos įvija dengta, o lankelis puoštas dviem skydeliais. Panašių segių aptinkama vakarų ir vidurio Lietuvoje II a. antrąja puse datuojamuose laidojimo paminkluose (Michelbertas, 1986, p.111, 112).

Moterų kapuose segių nerasta.

S m e i g t u k a i . Kalneliuose rasti penkių tipų smeigtukai; trys – moterų kapuose, du – atsitiktinai. Ritinis smeigtukas rastas kapė 9 (pav. 44). Jis priskiriamas II grupei. Tai gana stambus, 13,2 cm ilgio smeigtukas; galvutės viršus puoštas kryžma, o pati galvutė turi po 3 skrituliukus viršuje ir apačioje. Po galvute, ties kilpele adata puošta

53 pav. Atsitiktiniai radiniai: 1 – kovos peilis, 2 – lenktas peilis. Piešė H. Ostašenkovas

skersiniais ranteliais. Šis smeigtukas buvo naudotas galvos dangai susegti ir puošti. Tam pačiam tikslui buvo naudotas ir kitas panašus smeigtukas, rastas Akmeniuose (Lietuvos, 1978, p.71). Ritiniai II grupės smeigtukai daugiausiai paplitę Žemaitijoje ir šiaurės Lietuvoje. Jie datuojami II a. viduriu (Michelbertas, 1986, p.125; Lietuvos, 1978, p.70). Ant-rasis ritinis smeigtukas rastas kape 14 kartu su dviem apyrankėm (pav. 48:3). Smeigtuko adata nulūžusi. Tokie smeigtukai priskiriami I grupei ir datuojami I a. pabaiga – II a. pradžia (Michelbertas, 1986, p.127). Daugiausiai ritinių I grupės smeigtukų randama Žemaitijoje ir vidurio Lietuvoje (Lietuvos, 1978, p.70). Antrojo tipo smeigtukas, rastas Kalneliuose, buvo geležinis lazdelinis, tiksliau – smeigtuko fragmentas, ir tas pats rastas atsitiktinai (pav. 52:3). Lazdeliniai smeigtukai žinomi visoje Lietuvoje nuo I a. (Lietuvos, 1978, p.71).

Trečiojo tipo smeigtukai, rasti Kalneliuose – tai statinėliniai. Vienas buvo aptiktas kape 2 kartu su kūgine III grupės antkakle ir žalvariniu cilindrieliu (pav. 40:1). Kitas buvo rastas atsitiktinai (pav. 55:1). Abu šie smeigtukai priskiriami II grupei. Jų galvutės su dviem skrituliukais – plokštelėmis. Šios grupės smeigtukai datuojami III a. viduriu ir randami pajūrio kapinyuose, Žemaitijoje ir vidurio Lietuvoje (Michelbertas, 1986, p.129).

Apyrankės. Tai dažniausiai pasitaikantis papuošalas Kalneliuose. Jų buvo rasta 13. Šešios buvo aptiktos kapuose, o kitos – atsitiktinai. Visos rastos tik moterų kapuose po dvi.

Ankstyviausia iš visų rastųjų apyrankių buvo apskrito pjūvio, iš kabo 14, kur ji buvo kartu su keturkampio pjūvio apyranke ir ankstyvuojū ritiniu smeigtuku (pav. 48:1). Apyrankės lankelis puoštas skersai įkartuotais ranteliais ir akutėmis. Tokios apyrankės priklauso III grupei ir datuojamos II a. pirmąja puse, o randamos daugiausia pajūrio ka-

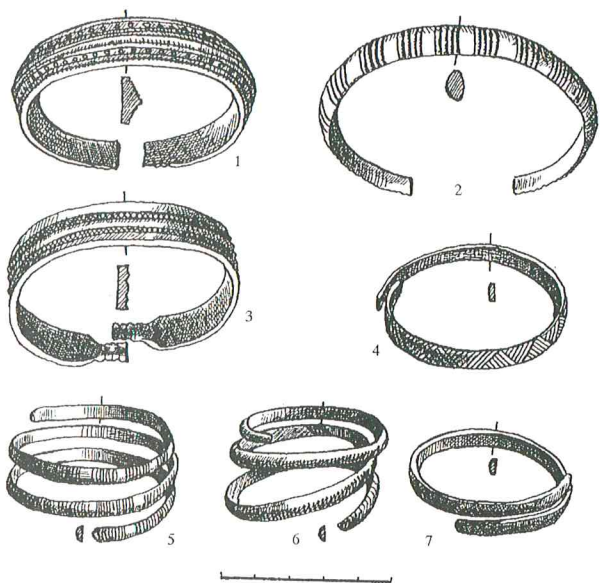
pinuose, Žemaitijoje ir vidurio Lietuvoje (Michelbertas, 1986, p.137).

Juostinės keturkampio pjūvio apyrankės suapvalintais galais buvo rastos keturios, dvi iš jų sumažintos ir pritaikytos vaikui. Jos buvo kape 3 (pav. 41:2, 3), kartu su peiliu buku kampu užkirsta įkote. Kape 14 šio tipo apyrankė rasta su apskrito pjūvio apyranke ir ankstyvuojū ritiniu smeigtuku (pav. 48:1). Dar viena tokia pat apyrankė rasta atsitiktinai (pav. 54:3). Tokios apyrankės datuojamos II a. pabaiga ir dažniausiai randamos Žemaitijoje ir šiaurės vidurio Lietuvoje (Michelbertas, 1986, p.138).

Kalneliuose rastos penkios juostinės pusiau apskrito pjūvio apyrankės. Dvi iš jų priskirtinos IV grupei ir rastos atsitiktinai (pav. 54:4, 7). Visą jų lankelio paviršių puošia brūkšniuotų trikampių raštas (pav. 56). Viena apyrankė (pav. 54:7) sumažinta, jos galai užkeisti, gal pritaikant vaikui, o paviršius labai nudilęs, raštas vos išžiūrimas. Šios apyrankės datuojamos III a. viduriu (Michelbertas, 1986, p.142). Taip pat juostinių pusiau apskrito pjūvio VII grupės apyrankių pora buvo rasta kape Nr.1 (pav. 39:1, 2) kartu su kūgine II grupės antkakle. Šių apyrankių visas paviršius puoštas plačiomis skersinių griovelių grupėmis. Panaši apyrankė rasta ir atsitiktinai (pav. 54:2). Ji kiek masyvesnė, o griovelių grupės siauresnės. Tokios apyrankės buvo nešiojamos nuo III a. pirmojo ketvirčio iki V a. pirmojo ketvirčio Žemaitijoje ir vidurio Lietuvoje (Michelbertas, 1986, p.143).

Kalneliuose buvo rasta tik viena juostinė trikampių pjūvio apyrankė, ir ta pati atsitiktinai (pav. 54:1). Ji priskirtina II grupei ir datuojama III a. viduriu – IV a. pabaiga ir dažniausiai pasitaiko vakarų ir vidurio Lietuvos laidojimo paminkluose (Michelbertas, 1986, p.146).

Be jau aptartų apyrankių tipų, Kalneliuose rastos ir dvi įvijinės apyrankės. Jų lankeliai pusiau apskrito pjūvio. Jos

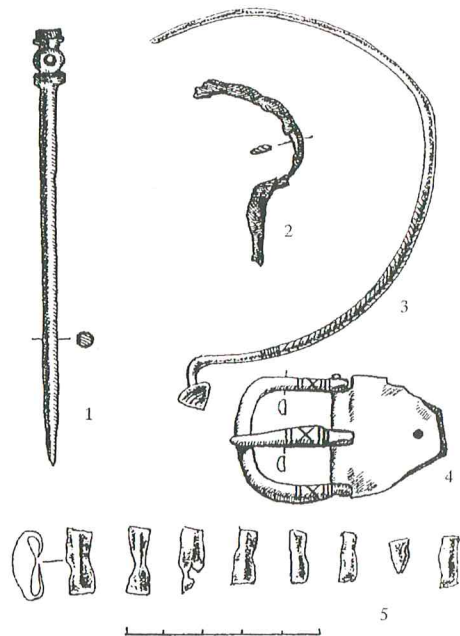
54 p. v. Atsitiktinai rastos apyrankės. Piešė S. Vorobjovas

abi rastos atsitiktinai, viena iš jų deformuota. Įvijinės apyrankės puoštos skersiniais grioveliais (pav. 54:5, 6). Tokios apyrankės datuojamos III a. ir buvo paplitusios vakarų ir vidurio Lietuvoje (Michelbertas, 1986, p.148).

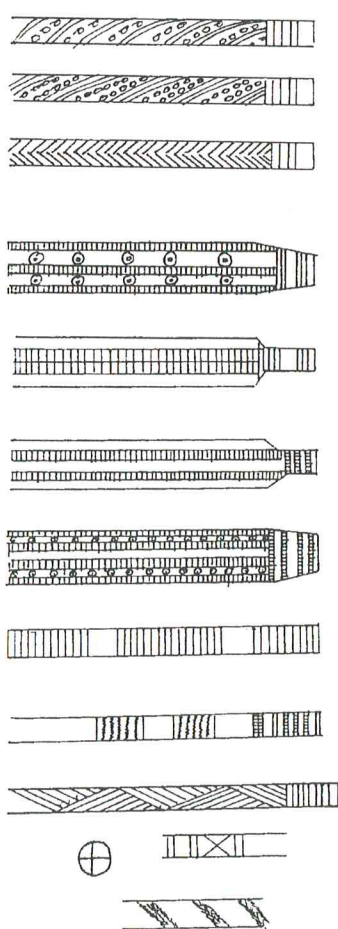
K i t i p a p u o š a l a i. Kalneliuose buvo rasti du žalvariniai cilindriškai, susukti iš plonos skardos. Jie 3,6–3,7 cm ilgio ir 0,6–0,7 cm skersmens. Gaila, kad vienas iš cilindričių buvo rastas suardytame kape 2 kartu su kūgine antkakle ir statinėliu smeigtuku (pav. 40:2), o kitas – atsitiktinai. Todėl lieka neaišku, kokiai drabužių ar galvos dangos daliai papuošti jie buvo skirti. Panašūs cilindričiai randami ir kituose laidojimo paminkluose vakarų ir rytų Lietuvoje – Rūdaičiuose, Aukštadvaryje ir kt. (Michelbertas, 1986, p.152–153). Kalneliuose žalvarinis cilindričiai rastas III a. kape. Šiaurės vidurio Lietuvoje tokių radinių, be Kalnelių, nėra žinoma.

Drabužio ar kepuraitės kraštui puošti buvo naudoti ir tuščiaaviduriai žalvariniai spurgeliai; jų rasta septyni, visi atsitiktinai. Spurgeliai keturkampiai, pailgi, viršus išgaubtas, o galai nusmailinti ir užlenkti, kad laikytųsi audinyje. Spurgeliai kiek skirtingų dydžių – 1,6×0,8 cm, 1,4×0,6 cm ir 1,1×0,4 cm (pav. 55:5). Panašiais spurgeliais puoštų galvos apdangalų buvo rasta Šernuose, Kurmaičiuose (Lietuvos, 1961, p. 192–193), kur jie datuoti II–III a.

Atsitiktinai buvo rasta žalvarinė diržo saktis su diržo galo apkalu. Saktis pusapvalė, padaryta iš pusiau apskrito pjūvio juostelės, puošta griovelių ir kryžmų raštu (pav. 55:4). M. Michelbertas tokias saktis vadina ištisiniais D pavidalo rėmeliais (Michelbertas, 1986, p.179).

55 p. v. Atsitiktiniai radiniai: 1–2 smeigtukai, 3 – antkaklė, 4 – diržo saktis, 5 – žalvariniai spurgeliai. Piešė S. Vorobjovas

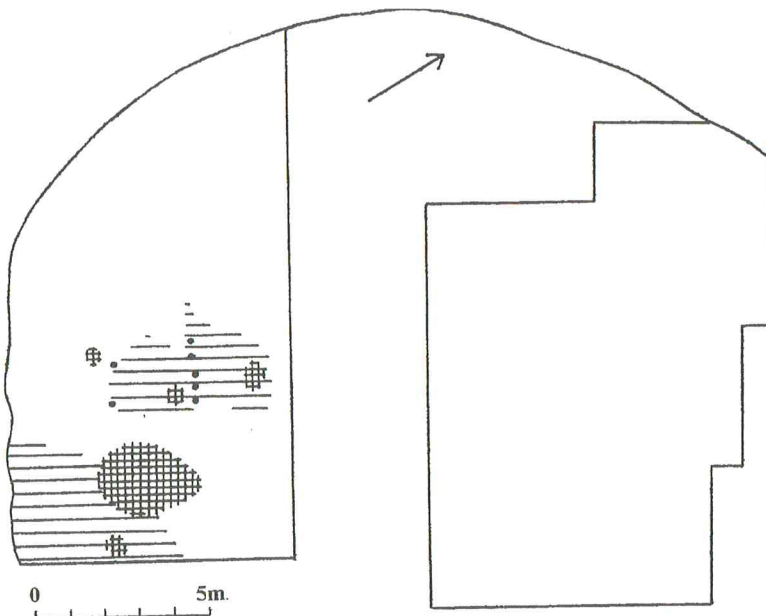
56 p. v. Papuošalų ornamentų motyvai. Piešė S. Vorobjovas

Taip pat atsitiktinai rastas ir žalvarinės grandinėlės, kurios žiedeliai sulenkti iš siauros trikampio pjūvio juostelės, fragmentas.

Suardytame kape 15 vienintelis radinys buvo iš žalvarinės vielos glaudžiai susukta smulki įvijėlė. Jos paskirtis liko nenustatyta, nes neaiški ir jos tikroji vieta kape.

Visi Kalneliuose rastieji papuošalai yra būdingi daugumai vakarų Lietuvos ir Žemaitijos bei vidurio Lietuvos laidojimo paminklų. Randami dažnai ir žinomi gerai. Tik keletas iš jų – vytinė antkaklė kilpiniais galais, žalvariniai cilindriškai, spurgeliai audiniui puošti – šiaurės vidurio Lietuvoje randami rečiau.

CHRONOLOGIJA IR ETNINĖ PRIKLAUSOMYBĖ

57 pav. Gyvenvietės radiniai. Piešė I. Keršulytė

Tiksliai datuoti pavyko 6 iš 8 Kalneliuose tyrinėtų kapų. Tie iš jų, kuriuose rasta apskrito pjūvio (k. 14), keturkampio pjūvio suapvalintais galais (k. 14) apyrankių, ritynių I grupės smeigtukų (k. 9, 14), vytinė antkaklė kilpiniais galais ir labai profiliuota IV grupės segė (k. 18), – datuojami II a. Kapai su kūginėmis II ir III grupės antkaklėmis (k. 1, 2), statinėliniais smeigtukais (k. 2) datuojami III a. Atsitiktiniai radiniai – juostinės pusiau apskrito pjūvio VII grupės, juostinės trikampio pjūvio apyrankės, cilindriškai – chronologiją praplečia iki IV a. pabaigos. Taigi Kalnelių kapinynas datuotinas II–IV a.

Pagal geografinę padėtį Kalneliai priklauso Žemaitijos ir šiaurės Lietuvos bei pietų Latvijos pilkapių kultūrai (Lietuvių, 1987, p.108). Tą patvirtina ir kapinyno inventoriūs.

Kyla tam tikrų abejonių dėl Kalnelių laidojimo paminklo rūšies. Skelbiant pirminius duomenis, paminklas buvo pavadintas Kalnelių pilkapiais, nors ir tada būta abejonių. Kalneliuose neaptikta pilkapių sampilų, tačiau jie galėjo būti suardyti, nuarti ar nuplauti nuo kalvos šlaito. Tačiau čia nebuvo aptikta ir nė vieno vainiko ar jo fragmento, panašaus į apskritą įprastos formos apskrito pilkapijo vainiką. Pietinėje kalvos dalyje, kur vainikai buvo mažiausiai suardyti, išsilaiškė jų sistema, panašesnė į plokštinių kapų su akmenų vainikais sistemą. Gali būti, kad Kalneliuose išliko tik ta pilkapijo dalis, kur prie pilkapių vainikų prijungti papildomi vainikai. Nereikėtų visai atmesti ir tokios prielaidos, kad aptartojo laikotarpio Žemaitijos ir vidurio Lietuvos pilkapių kultūros laidojimo paminkluose galėjo būti laidojama ir plokštiniuose kapuose su akmenų vainikais.

GYVENVIETĖ

Archeologinių tyrinėjimų pradžioje buvo pastebėta, kad žemė, kurioje rasti pirmieji kapai, buvo maišyta su angliukais. Tyrinėjant pastebėta ir kitų gyvenvietės požymių – židinių, stulpaviečių (pav. 57). Akmenų vainikai taip pat buvo sukrauti ne ant žemio, o maišytoje žemėje. Konstatuota, kad maišyta žemė – tai gyvenvietės kultūrinis sluoksnis.

KULTŪRINIS SLUOKSNIS

Kultūrinis sluoksnis buvo užfiksuotas visame tyrinėtame plote; sluoksnio storis bei spalva ne visur vienoda. Tai priklausė ir nuo kalvos geologinės sandaros. Joje susiklostę žvyro, smėlio, kieto priesmėlio sluoksniai. Be to, kultūrinis sluoksnis buvo ardomas ir maišomas kraunant akmenų vainikus ir laidojant. Kalvos viršūnėje kultūrinio sluoksnio storis siekė apie 1 m. Jos šlaite būta natūralių žemės paviršiaus nelygumų, todėl čia to sluoksnio storis banguoja – suplonėja iki 20–40 cm. Tyrinėto ploto rytiniame krašte jis siekia 40 cm, o įdubimuose – net 1,3 m, pietiniame šlaito krašte – apie 60 cm.

Didžiojoje tyrinėto ploto dalyje kultūrinis sluoksnis buvo tamsiai rudas minkštas smėlis, maišytas su suirusiomis

organikos liekanomis. Jame pastebėta ir angliukų. Šlaito viduryje po rudu smėliu pasirodė ir šviesesnis, kietesnis priemėlis, tačiau jame taip pat buvo pilkų suirusios organikos liekanų ir angliukų. Kultūriniame sluoksnyje nerasta nei keramikos, nei molio trupinių, nei kitų archeologinių dirbinių.

ŽIDINIAI

Mažiausiai suardytoje pietinėje tyrinėto ploto dalyje buvo rasti 5 židiniai. Du iš jų buvo kultūriniame sluoksnyje, o kiti – įžemyje. Židinių dydis skirtingas – nuo 60×40 cm iki 3,6×2,8 m. Skirtingas ir gylis – nuo 25 cm iki 1 m. Židiniuose, be degėsių, pelenų ir anglių, nieko nerasta.

PASTATŲ PĖDSAKAI

Nuėmus vainikų akmenis geriausiai išsilaikiusioje pietinėje tyrinėto ploto dalyje ir nuskutus 20 cm storio maišytos žemės sluoksnį, įžemyje buvo aptikta keletas stulpaviečių. Penkios stulpavietės buvo išsidėstę viena eile šiaurės

vakarų–pietryčių kryptimi per 30–50 cm viena nuo kitos. Jų skersmuo 15–20 cm, gylis 30–50 cm. Didesnės stulpavietės plokščiadugnės, o mažesnės smailiadugnės. Dvi pačias didžiausias stulpavietes supo 5–7 cm skersmens ir 15 cm gylio vienur keturių, kitur šešių stulpaviečių žiedai. Atrodo, kad storesni stulpai būtų sutvirtinti plonesniais stulpeliais. Už 2 m į pietus nuo minėtosios eilės įžemyje išryškėjo dar dvi stulpavietės 15 cm skersmens ir 30 cm gylio stulpaviečių. Jos išsidėstę lygiagrečiai su pirmosiomis stulpavietėmis, per 1 m viena nuo kitos. Tarp šių stulpaviečių eilių užfiksuota tamsi dėmė: jos gylis 10–15 cm. Šiaurytiniame dėmės kampe aptiktas 40 cm skersmens ir 15 cm gylio židyns. Už stulpaviečių eilės į šiaurės rytų pusę taip pat išryškėjo tamsesnė 4,5×3 m dydžio dėmė. Atrodo, kad tai stulpinės konstrukcijos pastato dalis su židiniu. Penktoji stulpaviečių eilė, matyt, buvo vidurinė, laikiusi pastato kraigą. Apie pastato ilgį spręsti trūksta duomenų, tačiau jis galėjo būti apie 4 m pločio, sprendžiant iš atstumo tarp vidinės ir išorinės stulpaviečių eilės. Kita išorinė stulpaviečių eilė neišliko.

Už 2 m nuo pastato liekanų į pietus užfiksuota dar viena 4,5×3,5 m tamsi dėmė, visai tokia pat, kaip rastoji pastato viduje. Tačiau šioje vietoje stulpaviečių nerasta, todėl tvirtinti, kad tai irgi pastato vieta, negalima.

Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis suardytas, žmonių veiklos pėdsakai labai menki, archeologinių dirbinių nerasta, todėl tikslesnė gyvenvietės chronologija nenustatyta. Neabejotina tik tai, kad II–IV a. kapinynas buvo įrengtas ankstesnės gyvenvietės vietoje. Ji gali būti datuojama vėliausiai I a., tačiau gali būti ir ankstyvesnė.

I lentelė
Laidosena

Kapo Nr.	Lytis	Amžius	Kryptis	Gylis cm	Kontūro dydis	Akmenys	Degėsiai	Akmenų vainikas	Įkapės	Chronologija
1	M	–	0°	–	–	–	–	–	3	IIIa.
2	M	–	330°	45	–	–	+	–	3	IIIa.
3	M	vaik.	300°	50	80×70	–	–	–	3	IIa.
4	–	vaik.	180°	60	–	–	–	–	–	
5	–	vaik.	–	50	–	–	–	–	–	
6	–	–	–	50	–	–	–	–	–	
7	V	–	180°	80	–	+	–	–	1	
8	V	30–35	200°	65	210×50	+	+	II	1	
9	M	40–45	35°	50	–	–	–	–	1	IIa.
10	V	–	280°	75	–	+	–	V?	2	
11	V	–	270°	75	–	+	–	V?	1	
12	M	25–30	–	45	–	–	–	–	1	
13	V	40–45	260°	40	–	–	–	–	–	
14	M	–	260°	40	–	+	–	–	3	IIa.
15	–	–	–	80	–	–	–	–	I	
16	V	–	300°	60	–	–	–	–	I	
17	–	–	240°	80	–	+	–	V	–	
18	V	20–25	270°	70	–	+	–	–	5	IIa.

II lentelė. Radiniai

KN	Ietig. imov. rombin. pl.	Ietig. imov. karklof. pl.	Kirvis imov.	Peilis kovos tiesus	Peilis lenktas	Peilis lenktas užkirsta įtv.	Dalgis	Atkaklė kūginė I gr.	Atkaklė kūginė II gr.	Atkaklė kūginė II gr.	Atkaklė vytinė	Segė profiliuota	Smeigtukas g. lazdelinis	Smeigtukas ritinis	Smeigtukas ?	Apyrankė apskritimo pj.	Apyrankė įv. ketruk. pjūv.	Apyrankė pusapv. pjūv.	Apyrankė trikamp. pjūv.	Apyrankė įv. pus.	Cilindriniai žalv.	Sagties D-formos	Spurgelis	Grandinėle	Įvijėlė
1										1								2							
2								1							1							1			
3						1											2								
4																									
5																									
6																									
7			1																						
8			1																						
9													1												
10			1		1									1											
11		1																							
12					1																				
13																									
14													1		1	1									
15																									1
16							1																		
17																									
18	1		1		1						1	1													
Ats.	1			1		1		1					1		1		1	3	1	2	1	1	7	1	
Iš viso	2	1	4	1	3	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	4	5	1	2	2	1	7	1	1

Kalnių pilkapių (II–IV a.) (Kuzių seniūn., Šiaulių r.)
1982–1983 m. antropologinio tyrimo rezultatai

Kapas	Medžiaga	Lytis	Amžius m.	Pastabos
5	Kaukolė	? vaikas	?	
8	Kaukolė	vyr.	30–35	
9	Kaukolė	mot.	40–45	
12	Kaukolė	mot.	25–30	
13	Kaukolė	vyr.	40–45	
16	Ilgieji pėdų kaulai	?	?	
17	Ilgieji pėdų kaulai	?	?	
18	Visi griaučiai	vyr.	20–25	Nesugijęs impresinis kaukolės sklajauto lūžimas

LITERATŪRA

К а з а к е в и ч ю с В., 1988 – Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы. Вильнюс, 1988.
L i e t u v o s, 1961 – Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius, 1961.
L i e t u v o s, 1978 – Lietuvos archeologijos atlasas. Vilnius, 1978. T.4.
L i e t u v i ū, 1987 – Lietuvos etnogenezė. Vilnius, 1987.
M i c h e l b e r t a s M., 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986.

S a l a t k i e n ė B., 1983 – Kalnelių (Šiaulių raj.) II–IV a. pilkapiai // Archeologinės ir numizmatinės medžiagos komplektavimas ir konservavimas. Vilnius, 1983, p. 29–31.
S a l a t k i e n ė B., 1984 – Kalnelių pilkapiai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1982 ir 1983 metais. Vilnius, 1984, p.60–66.
S t a n k u s J., 1995 – Bandužių kapinynas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1995. T.12.

ARCHAEOLOGICAL SITES OF THE KALNELIAI SETTLEMENT

SUMMARY

The archaeological monuments of Kalneliai were discovered in 1982 in the district of Šiauliai, when the road was being built. They were unearthed in the village of Kalneliai, on a hillock with an 500 m².

In 1982 and 1983 an area of 241 m² wide was investigated.

C e m e t e r y. Eighteen graves were found in this area. One of these was quite intact, a second was slightly damaged while others were completely destroyed. The graves were found at a depth of 30–80 cm. They had oblong, quadrangle or rounded-corner forms.

Only remnants of a coffin have been found. Seven graves yielded between one and six stones (20×12×20 cm wide). Charcoal was glimpsed in only one grave. The dead were buried laying on their backs, their legs stretched out, but their arms folded on the breast or on the body.

No characteristic orientation of burial has been found, but the western orientation predominated. Differences between the burial of men and women were not fixed.

P e r i s t a l i t h s. In the research area six peristaliths or their fragments have been found while one was badly damaged. The bases of the peristaliths were at a 80–100 cm depth. In the southern side of the hillock the peristaliths were in a better state and they were connected into one system, but in the northern side only separate parts of the peristaliths remain. The dead were buried below the bases of the peristaliths – level, in the depth of the bases and over the peristaliths.

G r a v e a r t e f a c t s. Thirteen graves out of 18 yielded grave artefacts. However, none were found in the five destroyed graves.

Some weapons such as spearheads (two were in one grave and one was found by chance), axes (in four graves) and one battle axe (by chance) was found in this area.

The following tools were also found: crooked knives and one scythe. Only one knife has been found in the graves of the women. The other tools were found in the men's graves.

Adornments were also found. One pin was used to pin the cover over a head, while a second pin lay on the body.

The men were adorned with necklaces and fibule, and the women were adorned with necklaces, pins and bracelets.

S e x a n d a g e o f t h e d e a d s. Eighteen graves were found, of which there were seven men, six women and three children. The sex of the dead was not established in two graves. The age of only one child was ascertained. He was about ten years old. Adults died when they were between 20 and 45 years old.

F i n d s. There were found 49 archaeological wares, 26 of which were in the graves and 23 found by chance. These were 14 tools and weapons, and 35 adornments.

S p e a r h e a d s. Three spearheads were found in Kalneliai. All are socketed spearheads. Two had a rhomb-shaped, and the third an osier leaf-shaped, blade. Both of these types of spearheads were widespread in Western Lithuania in the earliest centuries A.D.

A battle knife was 29 cm length and 4 cm in wide. Such knives in Western Lithuania were found to be from the third century.

All from axes were found in the graves of the men. They are iron socketed axes. Such axes in the men's graves in Western Lithuania are found to be from the first century.

Weapons and tools have been found more in the men's graves, with only two crooked knives found in the graves of the women.

Thirty-five adornments have been found in Kalneliai, all of which are bronze. Only one pin is iron.

Three out of four neckrings are with conical ends, one is twisted with knot ends. (2nd–3rd c.). These are characteristic of the Western and North Central Lithuania.

Fibula has been found in only one grave, that of a man. It is a very profiled fibula. (2nd c.).

Two pins out of four have been found in the graves women's graves, the other two have been found by chance. There are three types of pins: 2 pins with a disc-head, 2 with a profiled head and one with a spiral-plate head (2nd–3rd c.).

Most adornments are bracelets (13). Six have been found in three graves of women and seven by chance.

Some smaller adornments and clothes decorations have also been found in Kalneliai. Of these, little bronze cylinders from thin tin, convex bronze tin pieces, which fastened to cloth, a bronze quadrangular belt-buckle, a chain and a spiral have all been mearthad.

Chronology and the ethnic identification. The archaeological finds in the Kalneliai burial ground belong to the period of the beginning of the second to the end of the third centuries.

The custom to lay stones in Kalneliai is characteristic of burial with peristaliths. They belong to the culture of the burial mounds of Northern and Central Lithuania.

Settlement. Investigations of the Kalneliai burial ground marked a 20–130 cm occupation layer, which was situated in the research area. It yielded five hearths (size of the hearths are from 60×40 cm to 3,6×2,8 m and depth – from 25 to 100 cm).

Under the peristaliths the remnants of a pile building with hearth have been found. However, other finds have been unearthed in the occupation layer of the settlement, so it is impossible to establish a precise date. Stratigraphical data prove that the settlement existed before the second c. A.D.

This meets with two not simultaneous and, probably, not interdependent archaeological monuments in Kalneliai – a settlement from no later than the first c. A.D., and in its place was established a burial ground with peristaliths from the second to the fourth c.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. Situational plan
Fig. 2. Plan of Grave No. 2
Fig. 3. Plan Grave No. 3
Fig. 4. Plan Grave No. 4
Fig. 5. Plan Grave No. 5
Fig. 6. Plan Grave No. 6
Fig. 7. Plan Grave No. 7
Fig. 8. Plan Grave No. 8
Fig. 9. Grave No. 8
Fig. 10. Plan of grave No. 9
Fig. 11. Plans of grave No. 10 and No. 11
Fig. 12. Plan of grave No. 12
Fig. 13. Plan of grave No. 13
Fig. 14. Plan of grave No. 14
Fig. 15. Plan of grave No. 15
Fig. 16. Plan of grave No. 16
Fig. 17. Plan of grave No. 17
Fig. 18. Plan of grave No. 18
Fig. 19. Grave No. 18
Fig. 20. Arrangement of graves and stone circles
Fig. 21. Stone circle I
Fig. 22. Stone circle I
Fig. 23. Stone circle II
Fig. 24. Stone circle II
Fig. 25. Stone circle III
Fig. 26. Stone circle IV, V and VI
Fig. 27. Stone circle IV
Fig. 28. Stone circle V
Fig. 29. Arrangement of graves in the investigated area
Fig. 30. Grave No.17 within stone circle V
Fig. 31. Scheme of stone arrangement within the graves. Grave number indicated
Fig. 32. Scheme of position of arms. Grave number indicated
Fig. 33. Graph of body orientation. Grave number indicated
Fig. 34. Scheme of spearhead placement in graves. Grave number indicated
Fig. 35. Scheme of axe placement in graves. Grave number indicated
Fig. 36. Scheme of knife placement in graves. Grave number indicated
Fig. 37. Scythe in grave No. 16
Fig. 38. Ritual fireplaces
Fig. 39. Finds of grave No. 1: 1–2 – bracelets, 3 – neck ring
Fig. 40. Finds of grave No. 2: 1 – pin, 2 – cylinder, 3 – neck ring
Fig. 41. Finds of grave No. 3: 1 – knife, 2–3 – bracelets
Fig. 42. Axe from grave No. 7
Fig. 43. Axe from grave No. 8
Fig. 44. Pin from grave No. 9
Fig. 45. Finds of grave No. 10: 1 – knife, 2 – axe
Fig. 46. Spearhead from grave No. 11
Fig. 47. Knife from grave No. 12
Fig. 48. Finds of grave No. 14: 1–2 – bracelets, 3 – pin
Fig. 49. Scythe from grave No. 16
Fig. 50. Finds of grave No. 18: 1 – knife, 2 – spearhead, 3 – axe
Fig. 51. Finds of grave No. 18: 1 – brooch, 2 – neck ring
Fig. 52. Stray finds: 1 – battle knife, 2 – spearhead, 3 – iron pin
Fig. 53. Stray finds: 1 – battle knife, 2 – curved knife
Fig. 54. Stray bracelets
Fig. 55. Stray finds: 1–2 – pins, 3 – neck ring, 4 – belt buckle, 5 – brass bits
Fig. 56. Ornament motifs
Fig. 57. Finds of settlement

Vertė R. Trimonienė

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПАМЯТНИКИ В ДЕРЕВНЕ КАЛЬНЯЛЯЙ

РЕЗЮМЕ

Археологические памятники в дер. Кальняляй были открыты в 1982 году. На холме площадью около 500 м², где раньше было деревенское кладбище, в 1982 – 1983 гг. были проведены раскопки на площади 241 м² после того, когда при постройке дороги там были обнаружены бронзовые изделия. Исследования показали, что в дер. Кальняляй (Шяуляйский р.) находились грунтовой могильник с каменными венцами и более древнее поселение.

Могильник. При раскопках было открыто 18 захоронений с труположениями, многие из которых более или менее разрушены. Захоронения найдены на глубине 30 – 80 см. Погребальные ямы сохранились только в 2 погребениях, они продолговатые, четырёхугольные. Остатки гроба зафиксированы только в 1 погребении. В 7 погребальных ямах обнаружено от 1 до 6 камней величиной 20 x 10 x 15 см, как предполагается, использованных для установки гроба. Судя по положению останков, погребённые были захоронены лежащими на спине, с вытянутыми ногами. Положение рук различно, но во всех случаях руки согнуты и положены на груди или на поясице. Ориентация захоронений различное, но преобладает западное направление.

На раскопной площади найдено 6 каменных венцов или их фрагментов и еще один разрушенный каменный венец. Камни венцов обнаружены на глубине 30 – 100 см. Венцы сложены одним, редко 2 ярусами из крупных валунов 80 x 60 x 7 см величиной. В южной части могильника каменные венцы сохранились лучше, там открыта целая система из 3 венков (рис. 24, 29). В виду того, что могильник сильно разрушен, установить связь между каменными венками и погребениями удалось только в 3 случаях. Предполагается, однако, что часть погребений было вкопано ниже уровня каменных венков, часть устроена на именно этом уровне, а некоторые – и в насыпях венков.

Погребальный инвентарь. Оружия, орудия труда и украшения были обнаружены в 13 погребений. В мужских погребениях найдены копья, наконечники которых лежали справа, около головы или у ног. Топоры тоже лежали у ног или около плеча. Ножи находились в разных положениях, а коса была положена у правой ноги. Из всех орудий труда только 2 ножа обнаружены в женских погребениях, а все остальные – в мужских.

Украшения. Все украшения найдены в положениях, соответствующих их назначению. Только булавки найдены не на груди, как обычно. Одна из них лежала на поясице, а другая у головы, где украшала головной убор.

Мужчины украшались шейными гривнами и фибулами, а женщины шейными гривнами, булавками и браслетами.

Пол и возраст погребённых. Антропологическими исследованиями и по инвентарю было установлено, что открыто 7 мужских, 6 женских и 3 детских захоронения, а пол остальных не установлен. Возраст взрослых выяснен в 8 случаях и он равен 25 – 40 годам (3 таб.).

При погребальном обряде использовался огонь. На территории могильника было обнаружено 5 погребальных костров.

Находки. Погребальный инвентарь могильника составляет 49 археологических изделий. 26 найдено в погребениях, а 23 случайно. Из общего числа 14 находок – оружия и орудия труда, а 35 – украшения.

Копья. Было обнаружено всего 3 наконечника копий. Все они железные, втульчатые. Два из них с перьями ромбовидной формы, а третий с пером иволисто – образной формы. Такие наконечники копий использовались с первых веков после рождения Хр.

Боевой нож, найден случайно, был массивным 29 см длиной и 4 см шириной. Датируется III в.

Все найденные топоры были железными, втульчатыми. 3 из них массивные, а один небольшой. Известны с конца I в.

Ножи все похожие друг на друга, все изогнутые, железные. Известны с конца I в.

Коса найдена только одна. Она железная, 28,3 см длиной и 3 см шириной. Как черешок, так и остриё её загнуты почти под прямым углом. Датируется II в.

Украшения. Шейные гривны, которых обнаружено 4, принадлежали 2 типам. 3 из них были с конусовидными концами, а остальная – витая с петлевыми концами.

Профилированная фибула, найдена в мужском погребении, датируется II в.

Булавок обнаружено 5, и они принадлежат 3 типам. 2 булавки с дискообразными головками и 2 – с профилированными головками. Ещё одна булавка была железной. Датируется II – III вв.

Браслетов найдено больше всего – 13. Один из них с круглой дугой, 5 – лентообразных с дугой сегментового сечения, 4 – лентообразных с дугой прямоугольного сечения и два спиральных. Датируется II – IV вв.

Кроме упомянутых украшений, обнаружено и ещё несколько мелких изделий. Это 2 бронзовые жестяные

цилиндрики, бронзовая пряжка, фрагмент бронзовой цепочки и др.

Хронология и этническая принадлежность. Все находки, обнаруженные в мог. Кальнялай, датируются II—IV вв. Этот археологический памятник принадлежит культуре курганов Жямайтии и Северной Литвы.

Поселение. При раскопках было установлено, что погребения и каменные венцы были устроены в

культурном слое — тёмной, перемешанной земле с примесью мелкого угля и разложившейся органики. Под каменными венками были открыты остатки постройки столбовой конструкции с очагом, кроме того, еще 4 очага разной величины. Так как в культурном слое не было обнаружено никаких археологических изделий, хронология поселения не установлено. Предполагается, что оно существовало не позже I в.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

- Рис. 1. План ситуации
Рис. 2. План могилы № 2
Рис. 3. План могилы № 3
Рис. 4. План могилы № 4
Рис. 5. План могилы № 5
Рис. 6. План могилы № 6
Рис. 7. План могилы № 7
Рис. 8. План могилы № 8
Рис. 9. Могила № 8
Рис. 10. План могилы № 9
Рис. 11. План могилы № 10. План могилы № 11
Рис. 12. План могилы № 12
Рис. 13. План могилы № 13
Рис. 14. План могилы № 14
Рис. 15. План могилы № 15
Рис. 16. План могилы № 16
Рис. 17. План могилы № 17
Рис. 18. План могилы № 18
Рис. 19. Могила № 18
Рис. 20. Положение могил и венков
Рис. 21. Каменный венец I
Рис. 22. Каменный венец II
Рис. 23. Каменный венец III
Рис. 24. Каменный венец IV
Рис. 25. Каменный венец V
Рис. 26. Каменный венец VI, V, VI
Рис. 27. Каменный венец VII
Рис. 28. Каменный венец VIII
Рис. 29. Положение могил в исследованной территории
Рис. 30. Могила № 17 с венком из 5 камней
Рис. 31. Положение камней в могилах. Цифра обозначает номер могилы
Рис. 32. Схема положения рук. Цифра обозначает номер могилы
Рис. 33. График ориентаций захоронений. Цифра обозначает номер могилы
Рис. 34. Схема положений наконечников копий в могилах. Цифра обозначает номер могилы
Рис. 35. Схема положений топоров в могилах. Цифра обозначает номер могилы
Рис. 36. Схема положений ножей в могилах. Цифра обозначает номер могилы
Рис. 37. Коса в могиле № 16
Рис. 38. Обрядные огнища
Рис. 39. Находки могилы № 1. 1-2 — браслеты, 3 — шейная гривна
Рис. 40. Находки могилы № 2. 1 — булавка, 2 — цилиндр, 3 — шейная гривна
Рис. 41. Находки могилы № 3. 1 — нож, 2-3 — браслеты
Рис. 42. Топор из могилы № 7
Рис. 43. Топор из могилы № 8
Рис. 44. Булавка из могилы № 9
Рис. 45. Находки могилы № 10. 1 — нож, 2 — топор
Рис. 46. Наконечник копья из могилы № 11
Рис. 47. Нож из могилы № 12
Рис. 48. Находки могилы № 14. 1-2 — браслеты, 3 — булавка
Рис. 49. Коса из могилы № 16
Рис. 50. Находки могилы № 18. 1 — нож, 2 — наконечник копья, 3 — топор
Рис. 51. Находки могилы № 18. 1 — булавка, 2 — шейная гривна
Рис. 52. Случайные находки: 1 — боевой нож, 2 — наконечник копья, 3 — железная булавка
Рис. 53. Случайные находки: 1 — боевой нож, 2 — изогнутый нож
Рис. 54. Случайно найденные браслеты
Рис. 55. Случайные находки: 1-2 — булавки, 3 — шейная гривна, 4 — пряжка, 5 — бронзовые украшения
Рис. 56. Мотивы орнаментов украшений
Рис. 57. Находки из жилища

Vertė A. Zabieliene

Birutė Salatkienė
Šiaulių „Aušros“ muziejus
Archeologijos skyrius
Vytauto 89
5419 Šiauliai
Tel.: 431939